
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

५४

॥श्रीगणेशायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥ श्रीजगदंबिकायैनमः॥

॥श्रीगणेशायनमः॥ लीलावति

॥ हि पोथी लीलावति ~~मर्हपतीदेवपाचीअसे~~ ॥

॥श्री... नमः

पु° ३६

Acc. NO. ~~1003~~ M.1654
Title - लीलावती.
Author - भास्कराचार्य.
Date - A.D. 1812.
Sub - Astronomy.
folio - 54
Xerox - 108

॥श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीसरस्वत्यै नमः श्रीकुलदेवतायै नमः॥
प्रीतिं भक्तजनस्य यो जनयते विघ्नं विनिघ्नं स्मृतं तं वृंदारकवृंद
वंदितपदं नत्वा मतंगाननं॥ पाटीं सद्गणितस्य वच्मि चतुर
प्रीतिप्रदां प्रस्फुटां संक्षिप्ताक्षरकोमलामलपदैर्लालित्यली
लावतीं॥१॥ वराटकानां दशकद्वयं यत्सा काकिणी ताश्च पण
श्चतस्रः॥ ते षोडश द्रम्म इहावगम्यो द्रम्मैस्तथा षोडशभिश्च
निष्कः॥२॥ तुल्या यवाभ्यां कथितात्र गुंजा वल्लस्त्रिगुंजो धर
णं च तेष्टौ॥ गद्याणकस्तद्द्वयमिंद्रतुल्यैर्वल्लैस्तथैको घटकः
प्रदिष्टः॥३॥ दशार्द्धगुंजं प्रवदंति माषं माषाह्वयैः षोडश
भिश्च कर्षं॥ कर्षैश्चतुर्भिश्च पलं तुलाज्ञाः कर्षं सुवर्णस्य सुव

णीसंज्ञं ॥३॥ यवोदरैरंगुलमष्टसंख्यैर्हस्तोंऽगुलैः षड्गुणितैश्च
तुर्भिः ॥ हस्तैश्चतुर्भिर्भवतीह दंडः क्रोशः सहस्रद्वितयेन तेषां
॥५॥ स्याद्योजनं क्रोशचतुष्टयेन तथा कराणां दशकेन वंशः ॥
निवर्तनं विंशतिवंशसंख्यैः क्षेत्रं चतुर्भिश्च भुजैर्निबद्धं ॥६॥
हस्तोन्मितैर्विस्तृतिदैर्घ्यपिंडैर्यद्द्वादशास्रं घनहस्तसंज्ञं ॥ धा
न्यादिके यद्घनहस्तमानं शास्त्रोदिता मागधखारिका सा ॥७॥
द्रोणस्तु खार्याः खलु षोडशांशः स्यादाढको द्रोणचतुर्थभागः ॥
प्रस्थश्चतुर्थांश इहाढकस्य प्रस्थांघ्रिराद्यैः कुडपः प्रदिष्टः ॥८॥
पलं चकुडवः प्रस्थ आढको द्रोण एव च ॥ धान्यमानेषु बोद्धव्याः
क्रमशोऽमी चतुर्गुणाः ॥ पादोनगद्याणकतुल्यटंकैर्द्विसप्तसंख्यैः

कथितोऽत्र स रूपः॥ गुणाभिधानं खयुगोऽश्वसरैर्धान्यादिमा
नेषु तु रूपकसंज्ञा॥ शेषा कालादिपरिभाषा लोकप्रसिद्धा
ज्ञेया॥ इति परिभाषा॥ लीलागललुलल्लोलकालव्या
लविलासिने॥ गणेशाय नमो नीलकमलामलकांतये॥१॥
एकदशशतसहस्रायुतलक्षप्रयुतकोटयः क्रमशः॥ अर्बु
दमब्जं खर्वनिखर्वमहापद्मशंकवस्तस्मात्॥११॥ ....
.......जलधिश्चांत्यं मध्यं परार्धमिति दशगुणोत्तराः सं

॥२॥

ज्ञाः॥ संख्यायाः स्थानानां व्यवहारार्थं कृताः पूर्वैः॥१२॥ अथ सं

॥२॥

कलनव्यवकलनयोः करणसूत्रं वृत्तार्धं॥ कार्यः क्रमादु
त्क्रमतोऽथवांकयोगो यथास्थानकमंतरं वा॥ अथोद्देशकः॥
अये बाले लीलावति मतिमति ब्रूहि सहितान्द्विपंचद्वात्रिं

शत्त्रिनवतिशताष्टादशदश॥ शतोपेतानेतान युतवियुतां

श्चापिवदमेयदिव्यक्तेयुक्तिव्यवकलनमार्गेसिकुशला॥ क

१२॥ संकलने न्यासः॥२।५।३२।१९३।१८।१०।१०० पयौकरणे

न संयोजनाज्जातं ३६०॥ अथ व्यवकलिते न्यासः॥ आयु

ताव्ह १०००० शोधिते जातं ९६४० इति संकलितव्यवकलिते॥

अथ गुणने करणसूत्रं सार्धवृत्तद्वयं॥ गुण्यांत्यमंकं गु

णकेन हन्यादुत्सारितेनैवमुपांतिमादीन्॥ गुण्यस्त्व

धोधो गुणखंडतुल्यस्तैः खंडकैः संगुणितो युतो वा॥१३॥

भक्तो गुणः शुध्यति येन तेन लब्ध्या च गुण्यो गुणितः

फलं वा॥ द्विधा भवेद्रूपविभाग एवं स्थानैः पृथग्वा गु

णितः समेतः॥१४॥ इष्टोनेयुक्तेन गुणेन निघ्नो भीष्टघ्नगुण्या

ली०

॥२॥
इतनुल्मोगुण्यः अथो ऽ४स्थापितः

भितवर्जितो वा॥ अत्रोद्देशकः॥ बाले बाललकुरंगलोलन
यने लीलावति प्रोच्यतां पंचत्र्येकमिता दिवाकरगुणा अं
कोः कति स्युर्यदि॥ रूपस्थानविभागखंडगुणने कल्पासि
कल्याणिनि छिन्नास्तेन गुणेन ते च गुणिता जाताः कति
स्युर्वद॥१५॥ न्यासः गुण्यः १३५ गुणकः १२ गुण्यांत्यमंकं गु
णकेन हन्यादिति हते जातं १६२० अथवा गुणकरूपवि
भागे कृते खंडे ४।८ आभ्यां पृथक् गुण्ये गुणिते १३५ यु
तेजातं तदेव १६२० अथवा गुणकः त्रिभिर्भक्तो लब्धं ४
अ[illegible] भिश्चतुर्भिस्त्रिभिश्च गुण्ये गुणिते जातं तदेव १६२० अ
थवा स्थानविभागे कृते खंडे १।२ आभ्यां पृथक् १३५ गुण्ये
गुणिते यथास्थानं युते च जातं तदेव १६२० अथवा॥ २४ द्वा

॥३॥

अथवा स्थानविभागखंडे १।२
आभ्यां पृथग्गुण्ये गुणिते कृते यथास्थानं युते जातं तदेव

6

त्र्यंशुने नरगुणकेन २० गुण्यगुणिते द्विगुणितगुण्यनयुतेच
जातं तदेव ॥ अथवा अष्टयुतगुणकेन २८ गुण्यगुणिते अष्ट
गुणगुण्यहीनेच जातं तदेव ॥ इति गुणनं ॥ अथ भाग
हारे करणसूत्रं वृत्तं ॥ भाज्याद्धरः शुध्यति यद्गुणः स्यादंत्यात्
फलं तत्खलु भागहारे ॥ समेन केनाप्यपवर्त्य हारभाज्यौ
भजेद्वा सति संभवे तु ॥ १५ ॥ अत्र पूर्वोदाहरणे गुणना
नां कानां स्वगुणछेदनां न्यासः ॥ भाज्यः १६२० हारः १२ भ
जनात् लब्धो गुण्यः १३५ अथवा भाज्यहारौ त्रिभिरपव
र्तितौ जातौ ५४० चतुर्भिर्वा ॥ ४ ५ स्वस्वहारेण हृते फलं त
देव १३५ इति भागहारः समाप्तः ॥ वर्गे करणसूत्रं वृत्तद्वयं ॥
समद्विघातः कृतिरुच्यतेऽथ स्थाप्योऽन्त्यवर्गो द्विगुणान्त्यनिघ्नाः ॥

ली० वे०

स्वस्वोपरिष्टाच्च तथापरें कास्य क्रौं सखुत्सार्य पुनश्च राशिं॥१६॥

खउद्ध यं स्यान्निहतार्द्धनिघ्नो नतखंडवर्गैक्य युताद्धृतिर्वा॥

दृष्टानयुग्माशिवधः धृतिः स्यादिष्टस्ववर्गेण समन्वितो वा॥

१७॥ अनोद्देशकः॥ लखेन नवानां च चतुर्दशानां ब्रूहि त्रिही

नस्य शतत्रयस्य॥ पंचोच्चरस्याप्ययुतस्य वर्गं जानासि चे

द्वर्गविधानमार्गं॥२०॥ न्यासः ९।११।२७०।१०००५ एषांय

थोक्तकरणेन जातो वर्गः॥८१।१८६।७८२०५।१००१०००२५

अथ नवानां खंडे ४।५ अनयोर्हतिर्द्विघ्नी ४० तद्वर्गैक्येणान्वे

न ८१ युतात् जाता सैव कृतिः ८१ अथ चतुर्दशानां खंडे ६।८ अ

नयोर्हतिर्द्विनिघ्नी ९६ तद्वर्गैक्येणान्वेन १०० युता जाता सैव

कृतिः १९६ अथ नवानां खंडे ४।१० यथोक्तकरणेन जाता सैव कृतिः १९६

१४॥

२.१०॥

२७

अथवा राशिः २७ अपंचत्रिंशत्क्रनः २५ पृथक्गुणनश्च ३००१

अनयोर्घातः ८८२०० त्रिवर्गयुतो वर्गः सर्व ८८२०९ एवं सर्व

अतिवर्गः ॥ वर्गमूले करणसूत्रं वृत्तं ॥ त्यक्त्वांत्याद्विषमा

त्कृतिं द्विगुणयेन्मूलं समे तद्धृते त्यक्त्वा लब्धकृतिं तदा

द्विविषमात् लब्धं द्विनिघ्नं न्यसेत् ॥ पंक्त्यां पंक्तिहृते स

मेन्यविषमात्त्यक्त्वाप्तवर्गं फलं पंक्त्यां तद्द्विगुणं न्यसेदि

ति मुहुः पंक्तेर्दलं स्यात्पदं ॥ ८ ॥ अत्रोद्देशकः ॥ मूलं च

तुर्णां च तथा नवानां पूर्वं कृतानां च सखे कृतीनां ॥ पृ

थक् पृथग्वर्गपदानि विद्धि बुद्धेर्विवृद्धिर्यदि तेत्र जाता ॥ १५ ॥ द्वि र

न्यासः ४।९।८१।६५६१।८८२०९।१००१०००२५ लब्धानि यथाक्र

लो०व०

१२।७।२४।२५७।१००००५२ इति वर्गमूले

मेण वर्गमूललानि २।३।७।२४।२५७।१००००५२ ॥ समत्रिघातश्च घ

समाप्तं ॥ अथ घने करणसूत्रं वृत्तद्वयं ॥ समत्रिघातश्च घ

नः प्रदिष्टः स्थाप्यो घनोन्त्यस्य ततोन्त्यवर्गः ॥ आदित्रिनि

घ्नस्तत आदिवर्गस्त्र्यन्त्याहतोथादिघनश्च सर्वे ॥२०॥ ५

स्थानांतरत्वेन युता घनस्यात्प्रकल्प्य तत्खंडयुगं ततोन्त्यं

मेवं मुहुर्वर्गघनप्रसिद्धावाद्यांकतो वा विधि

रेष कार्यः ॥२१॥ खंडद्वयं वाहतौ राशिः त्रिघ्नः खंड

घने क्ययुक् ॥ वर्गमूलघनः स्ववर्गो वर्गराशेर्घनो

भवेत् ॥२२॥ अत्रोद्देशकः ॥ नवघनं त्रिघनस्य घनं तथा

कथय पंचघनस्य घनं च मे ॥ घनपदं च ततोपि घनात्स

ख

५

स्वपादिघनेस्तिघनान्नवतो मतिः ॥२३॥ न्यासः ९।२७।१२५

एवं जाताः क्रमेण घनाः ७२९।१९६८३।१९५३१२५ वात्र

त्र राशिः ९ अस्य खंडे ४।५ खंडाभ्यां हतस्त्रिघ्नश्च जातः

५४० खंडघने क्षेपेनानेन १८९ युतो जातो घनः ७२९ राशिः

२७ खंडे २०।७ खंडाभ्यां हतास्त्रिघ्नश्च ११३४० खंडघने क्षेपे

न ८३४३ युतो जातो घनः १९६८३ अथवा राशिः ९ एतन्मूल

स्य घनः २७ अस्य वर्गो जातस्तु पूर्वघनः ७२९ राशिः ९ अ

स्य मूलस्य घनः २७ अस्य वर्गो नवानां घनः ७२९ यद्

वा घनवर्गः स एव वर्गघन इत्यर्थः ॥ इति लीलावत्यां

गणितपाठ्यां घनविधिः समाप्तः ॥ अथ घनमूलेकरणसूत्र

लील०

त्र्यंश्चत्रिदृयं॥ अथ घनं घनस्थानमथाघने द्वे पुनस्त्रयोऽथा

घनतो विशोध्य॥ घनं पृथक्स्थं पदमस्य कृत्या त्रिघ्न्या

तदाद्यं विभजेत्फलं तु॥२२॥ पंक्त्यां न्यसेत्तत्कृतिमंत्यनि

त्रिघ्नी

घ्नीं त्रिघ्नीं त्यजेत्तत्प्रथमात्फलस्य॥ घनं तदाद्याद्घनमूलमेवं पं

क्तिर्भवेदेवमतः पुनश्च॥२३॥ अत्रोद्देशकः॥ पूर्वघनानां मू ॥६॥

लार्थं न्यासः ८२७।१७६४।७५३ १२५ क्रमाल्लब्धानि मूलानि

॥६ २।१२५ इति घनमूलं परिकर्माष्टकं समाप्तं॥ ॥अथांशसवर्णनं॥

तत्र भागजातौ करणसूत्रं वृत्तं॥ अन्योन्यहाराभिहतौ हरांशौ

शौ राश्योः समच्छेदविधानमेवं॥ मिथो हराभ्यामपवर्तिता राम

भ्यां यद्वा हरांशौ सुधियात्र गुण्यौ॥२५॥ अत्रोद्देशकः॥ रूपत्र

यं पंच लवस्त्रिभागो योगार्थमेतान्वद तुल्यहारान्॥ त्रिप

ष्टभागश्च चतुर्दशांशः समाख्याहि दो मित्र वियोजनार्थं ॥२४॥ न्यास
सः २/१ ७/१ जातौ समच्छेदौ १४/२ [illegible] योगे जातं [illegible] अथ द्वितीयोदा
हरणे न्यासः [illegible] सजातिकृत्यांश परस्परगुणितौ जातौ समच्छे
दौ [illegible] वियोगे जातं [illegible] इति भागजातिः ॥ अथ प्रभागजातौ कर
णसूत्रं वृत्तार्धं ॥ लवा लवघ्नाश्च हरा हरघ्ना भागप्रभागेषु स
वर्णनं स्यात् ॥ अत्रोद्देशकः ॥ द्रम्मार्धत्रिलवद्वयस्य सुमते पा
दत्रयं यद्भवेत्तत्पंचांशकषोडशांशचरणः संप्रार्थितेनार्थि
ने ॥ दत्तो येन वराटकाः कति कदर्येणार्पितास्तेन मे ब्रूहि
त्वं यदि वेत्सि वत्स गणिते जातिं प्रभागाभिधां ॥२५॥ न्यासः १/२ २/३
३/४ १/५ १/१६ १/४ सवर्णिते षट्पंचाशदधिकरूपवर्णिते जातं [illegible] एवं दत्तो वराट
काः [illegible] इति प्रभागजातिः ॥ अथ भागानुबंधभागापवाहयोः कर

प ४

13

ली.व.

पासत्वं वक्त्वार्धं॥ छेदघ्नरूपैर्युत वा धनर्णमेकस्य भागा॥ अ
ध्यिकोनकाश्चेत्॥ अत्रोद्देशकः॥ सार्धमुदयंत्र पंचव्यंघ्रिकीद
कं क्वापि सवर्णितं॥ आनास्यंशानुबंधं चेत्तथा भागापवाह
नं॥ न्यासः ॥ ॥ सवर्णिते जाते ॥ ॥ इति भागानुबंधभागाप
वाहजातिः॥ अथ स्वांशानुबंधस्वांशापवाहयोः करणसूत्रं
वृत्तं॥ स्वांशाधिकोनः खलु यत्र तत्र भागानुबंधे च लवा
पवाहे॥ तलस्थहारेण हरं निहन्यात्स्वांशाधिकोनेन तु
तेन भागान्॥ अत्रोद्देशकः॥ अंघ्रिः स्वत्र्यंशयुक्तः सनि
जदलयुतः कीदृशः कीदृशौ द्वौ त्र्यंशौ स्वाष्टांशहीनौ तद
नु चरहितौ त्रिभिः सप्तभागैः॥ अर्धं स्वाष्टांशहीनं न
वभिरथ युतं सप्तमांशैः स्वकीयैः कीदृक् स्यात् ब्रूहि वे

त्सितुमिह यदि सवर्णांशानुबंधापवाहो ॥११॥ न्यासः

१	२	१
२	३	२
१	१	१
३	८	८
१	१	१
२	६	६

सवर्णिते जातं क्रमेण २/३ ३/२ इति स्वांशानुबंधस्वां
शापवाह जाती ॥ इति जातिचतुष्टयं ॥ अथ भिन्न[illegible]
संकलनव्यवकलनयोः करणसूत्रं वृत्तार्धं ॥ योगोंत
रं तुल्यहरांशकानां कल्प्यो हरो रूपमहारराशेः ॥ अत्रो
द्देशकः ॥ पंचांशपादत्रिलवार्धषष्ठानेकीकृतान् ब्रूहि स
खे ममाशु ॥ एभिश्च भागैरथ वर्जितानां किं स्यात्त्रयाणां
कथयाशु शेषं ॥ न्यासः ॥ १/५ १/४ १/३ १/२ १/६ एषां मैक्ये जातं २९/२०
अथ एभिर्भागैरपवर्जितानां त्रयाणां शेषं ३१/२० इति भिन्न
संकलनव्यवकलने ॥ अथ भिन्नगुणने करणसूत्रं वृ
त्तार्धं ॥ अंशाहतिश्छेदवधेन भक्ता लब्धं विभिन्ने गुणन

नेफलं स्यात् ॥ ३/३ ॥ अत्रोद्देशकः ॥ सत्र्यंशरूपद्वितयेन निघ्नं सप्तमांशद्वितयं भवेत्किं ॥ अर्धं त्रिभागेन हतं च विद्धि दक्षासि भिन्ने गुणनाविधौ चेत् ॥ न्यासः ॥ [illegible] ॥ सवर्णिते गुणिते जातं ॥ [illegible] ॥ इति भिन्नगुणनं ॥ अथ भिन्नभागहारे करणसूत्रं वृत्तार्धं ॥ छेदं लवं च परिवर्त्य हरस्य शेषः

॥८॥ ॥८॥

कार्योऽथ भागहरणे गुणनाविधिश्च ॥ अत्रोद्देशकः ॥ सत्र्यंशरूपद्वितयेन पंचत्र्यंशेन षष्ठं वद मे विभज्य ॥ दर्भीयगर्भाग्रसुतीक्ष्णबुद्धिश्चेदस्ति ते भिन्नहृतौ समर्था ॥ १२ ॥ न्यासः ॥ [illegible] यथोक्तकरणेन लब्धे फले ॥ [illegible] ॥ इति भिन्नभागहारः ॥ अथ भिन्नवर्गादौ करणसूत्रं वृत्तार्धं ॥ वर्गे कृतौ घननाविधौ तु घनौ विधेयौ हारांशयोरथ पदे च पदप्र

सिध्येत्॥ अत्रोद्देशकः॥ सार्धत्रयाणां कथयाशु वर्गं वर्गात्ततो वर्गपदं
च मित्र॥ घनं च मूलं च घनात्ततोपि जानासि चेद्वर्गघनौ विभि
न्नौ॥२७॥ न्यासः ७/२ अस्य जातो वर्गः ४९/४ अतो लब्धं मूलं ७/२ अथा
स्य जातो घनः ३४३/८ अतो लब्धं मूलं ७/२ इति भिन्नवर्गमूलभिन्न
घनमूलानि॥ ॥ इति भिन्नपरिकर्माष्टकं॥ अथ शून्यपरिकर्म
सु करणसूत्रमार्याद्वयं॥ योगे खं क्षेपसमं वर्गादौ खं खभाजि
तो राशिः॥ खहरः स्यात् खगुणः खं खगुणश्चिंत्यश्च शेषविधौ॥
शून्ये गुणके जाते खं हारश्चेत्पुनस्तदा राशिः॥ अविकृत एव
ज्ञेयस्तथैव खेनोनितः खयुतः॥ अत्रोद्देशकः॥ खं पंचयुग्
भवति किं वद खस्य वर्गं मूलं घनं घनपदं खगुणाश्च पंच॥
खेनोद्धृता दश च कः खगुणो निजार्धयुक्तस्त्रिभिश्च गुणितः
खहृतस्त्रिषष्टिः॥ न्यासः ० ५ एतत्पंचयुतं जातं ५ खस्य वर्गः ०॥

ली० व०

मूलं ० घनः ० घनमूलं ० एते खेन गुणिता जाताः न्यासः ० एते खेन ० भक्ताः जाताः १० अथ जातो राशिस्तस्य गुणः ० स्वार्धक्षेपः गुणः हरः ० दृश्यं आनीयो वक्ष्यमाणप्रकारेण विलोमविधिना इष्टकर्मणा वा लब्धो राशिः ॥१४॥ अस्य गणितस्य ग्रहगणिते महानुपयोगः ॥ इति शून्यपरिकर्माणि समाप्तानि ॥

॥५॥

अथ व्यस्तविधौ करणसूत्रं श्लोकौ ॥ छेदं गुणं गुणं छेदं वर्गं मूलं पदं कृतिं ॥ ऋणं स्वं स्वमृणं कुर्याद्दृश्ये राशिप्रसिद्धये ॥ अथ स्वांशाधिकोने तु लवाढ्योनो हरो हरः ॥ अंशस्त्वविकृतस्तत्र विलोमे शेषमुक्तवत् ॥ अत्रोद्देशकः ॥ यस्त्रिघ्नस्त्रिभिरन्वितः स्वचरणैर्भक्तस्ततः सप्तभिः स्वत्र्यंशेन विवर्जितः स्वगुणितो हीनो द्विपंचाशता ॥ तन्मूलेष्टयुते हृते च दश

॥५॥

निर्गतं द्वयं क्षिप्तं राशिं चेत्सिक्तं चे चलाक्षि विमलां बाले
विलोमक्रियां ॥ न्यासः गुण: ३ क्षेप स्वी पः २ भाग: ७ मू
पोस्व र्गः १ ऋणं २ मूले ० क्षेप छेद: १० दृश्य २ यथोक्त करणे
न जातो राशि: २८ ॥ अथ क्षेप उदाहरणं ॥ द्वारवत्यां दशनिर्ग
तोहं महर्षीन् चेदलैन पङ्क्तिः ॥ योनिर्गमे द्वादश चतुर्थ चे
वं दृष्ट्वा यं क्षिप्त राज संख्या ॥ न्यासः भ: १२ मि: उक्तप्रका
रेण जाता कमल संख्या ३७८ इति व्यस्तविधिः ॥ अथेष्ट
कर्माणि करणसूत्रं वृत्तं ॥ उद्देशकालापवदिष्टराशिः ॥
क्षुण्णो हतोंशै रहितो युतो वा ॥ इष्टाहतं दृष्टमनेन भक्तं राशि
र्भवेत्प्रोक्तमितीष्टकर्म ॥ ३५ ॥ अथोद्देशकः पंच घ्नः स्वत्रि
भाग्योनो दशभक्तः समन्वितः ॥ राशित्र्यंशार्धपादैः स्यात्को

राशिघ्नलसमाप्तिः १५॥ न्यासः गुणः ५ ऋणं क्षेपः ३ भागहारः १०

राशिः घ्नलसमाप्तिः १५ अत्र किल ६४ राशिः ... पंचे

राश्यंशकाः क्षेपाः ... ६४५६ अत्र पंचदशभक्ताः १ के लब्धिं तरा

घ्नः १५ स्वत्रिभागेनोनेन पञ्चभिः १० अत्र दशभक्ताः समाप्तितो बद्धः अपवर्तितः ॥

शि ... क्षेपार्धपादे ... समाप्तितो बद्धः अपवर्तितः ...

... २०४ अनेन भक्ते जातो राशिः ...

... गुणितो भक्तोऽशेषरहितो ॥१०॥

एवमन्यत्रोदाहरणे राशिः केनचिद्गुणितोऽभक्तोऽशेषरहितो

युतो ... राशिं ... कल्प्यतामित्युद्देशकालापवत्के मे

... गुणं

णितस्तेषामव्यक्तेन ... गुण ... अतो ... गुणं

णितस्तेषामव्यक्तेन ... गुणदृष्टं तस्मादुदाहरणं ॥ अमलकम

फलं राशिः स्यात् ॥ अथ ... उदाहरणं ... अमलकम

लराशेः अंशः पंचाशत्षट् ... नयनकरि सूर्यायेन कुर्येण

चार्याः ॥ ... गुरुपदमथ ... शेषपक्षोः सकल

॥१०॥

कमलसंख्यां क्षिप्रमाख्याहि तस्य॥ न्यासः ३।१।१।१। दृश्यं २ अत्र

रूपं १ इष्टराशिं प्रकल्प्य गणनया जातो राशिः॥१२०॥ इष्टकर्मणि उदा

हरणं॥ कामिन्या हारवल्याः सुरतकलहतो मौक्तिकानां त्रुटि

त्वा भूमौ यातस्त्रिभागः शयनतलगतो पंचमांशश्च दृष्टः॥ या

तः षष्ठांशः सुकेश्या गणक दशमकः संगृहीतः प्रियेण दृष्टं षट्कं

च सूत्रे कथय कतिमितैर्मौक्तिकैरेष हारः॥ न्यासः ३।५।६।१०।

दृश्यं ६ दृष्टं १ एभिः इष्टं कल्पितं १ अनेन दृश्यं हतं दृष्टमासीत्

दृश्यः ६ दृष्टं १ ए...॥ न यत्र भागा न च यत्र दृष्टं प्रकल्प्य

ष्टिः॥ ३०॥ अथ पदोपायाः॥ तथा गणत्यामिलसरोरुहाणि संक्षे

पमिष्टं विदुषो णाको रोधः॥ तथा गणत्यामिलसरोरुहाणि

निरुद्धानां कमलानि च स्युः॥ उदाहरणम्॥ अस्ति कापि पीश

याल पंच नि द्विरेफ चतुर्द्विरेफ नवापि कायं

ली च्व

दकासंगाद्विनिघ्नस्य यः॥प द्या नं लुप्ट्य कृष्ट्य कृतद्द
कम क्षालिता क्रौः कमाचु ल्यैः के नचिद द्विताग जलु खाये
स्वानिमितिं कृ हि मान्यासः अने ष्टं १८ चतुर्थ द्विगुणा न्तं रं॥२॥
नाद्य एवायोगः १५ जातानि प्र ज्ञाकमलानि १८ अ घं गुणकं वि
नां से के परभा मि स्यादिना जाता निकु मलानि ५ करण स्त त्र॥ ॥५॥
न घ क भी गो न चे यत्र ष्ट ष्ट मुद्दि शको का न्नु गुण का न्न विलि
॥१२॥ रव्या॥ गुणाह लिं प्रज नपग सं रव्यां से के परघ्नो गुण कं विना
यं॥ हत्वा पु नर्या वद शेष घातः से कंत मा हुः कमलौघसंरव्या
॥४॥ वि द्द न्रे का पिशिवाल यं प्र निहि हंावा पी गणे शान्विंतं प
पा॥ यं ग य द्द बु सं गव शा न श्वेषा कनिष्ठानि वे॥ अ न चीबु

भिर्येः स्वमैः पृथगाहतो घ्नैर्गणेशान्सरवे प्रयुक्तैः षोडशभिः शि
वं च पादि नीकस्तान्मितं ब्रूहि मे ॥ न्यासः दृष्टांकः ॥ ३ ॥ ३ ॥ पूजा
पद्मानि ॥ मृत्यल कमलानि निकरणस्त्रै ॥ गायत्र दृष्टं भवेत्तुल्य
हरणो ऽव्येकोगुणो विकल्पः ॥ ततः दृष्टाद्धरणा ज्ञाज्ञान्य ज्ञान्या
द्यानि दृष्टं ॥ उदाहरणं ॥ चतन्स्त्र शिवहर्म्ये विद्यापादि कु
वाप्य स्थित गुणाक जचो यायत्तोय संगाच्च पदैः ॥ वद दृष्टाथ गह
धूतैः पैः स मे विद्यापांस्तान्दशभिर स्थिताहि वं यो पज यत्नमितिं
मे ॥ न्यासः गुणाः ॥ ३ ॥ ३ ॥ दृष्टं १० यथोक्तकरणेन जाता कम
लानि ५० मृत्यलापद्मानि १०० क्षेपकस्त्रै ॥ हीनं ने केन लवो
न तारघातेन ॥ ऽपः प्रकटा रव्यराशिः ॥ शेषजात्युदाहरणं ॥

(लीलाव०)

स्वार्धप्रादात्प्रयागे नवलवयुगलं यो वैरोषाच्च काश्यां रोषा
च्छेषं शुल्के हेतोः पथि दश मलवान् षड्द्वचेरोषाद्वपायां॥ रोषा
न्निष्कत्रिषष्टिर्निजगृहमनयत् तीर्थपाथःप्रयातस्याद्रव्यप्रमा
णं वद यदि भवतारोषजातिः श्रुतास्ति॥ न्यासः।१।२।३।१।१०।१।६।
०।१।०।८ दयद्भिनवतारोषजातिः श्रु...। अथ
दृश्यं ६३ अत्र रूपं राशिं प्रकल्प्य रोषात्मागान् पास्य ६० ॥ अथ
दृश्यं ६३ अनेन दृष्टं ६३ दृष्टगुणे मृच्छे
वा जातं जातं विधिना जातं ६० अनेन दृष्टे ६३ दृष्टगुणे भक्ते
जातं द्रव्यप्रमाणं ५४० इदं विलोमसूत्रेणापि सिध्यति॥ अत्रोद्दे
शकः॥ श्रीडांक ... प्रवदेत्पिच्छेदलं मंत्रहं तीर्थयात्रा
रूपकः॥ ... रेणुवारोषा ॥१२

॥१२

च्छेषाब्धेर्हाः प्रविष्टोऽहारिण पतिमेपादा रटव्यदरेणुवारोषात् साधे नान
ष्टिं गंगं दे ... मपञ्चयातिसरवेपंचमांशात्वरोषात् साधे नान
द्विगर्णैः तं ते ... शैहंतेऽधुना पृष्टः॥ न्यासः।२।१।२।१।२।१
मपिशोभते दे ... टिनोऽहं तदृष्टानुपृष्टः॥ अत्रोद्देशकः॥ अथ रो
दृश्यं ६० लब्धं गतप्रत्याप्रमाणं ३०० ॥

पत्रिलवसु गलं शेषपादर्त्रं पंचरे षान्न पंचोदकं निधिसमाः॥
कापिचोड्डी यमाना॥६॥ इह सत्रितपमप रं संगतिं कल्यामानं
तस्मिन्नूपेक थयत्सुमते नेक्ष्यं पंतो मराला॥५॥ न्यासः २।३।६।३।द
इष्य नलब्धं हं लप्रमाणं ३६० अत्रो द्दशाकः॥ गं गान टेहंस
कुलोत्सउशतेस्याचराधं यत्सु नोपक्वं ठेगान चक्षपाद स्थितं न
र्मदायां तापी मरे पंचदशप्रविष्टाः॥५२॥ न्यासः २।१।२।२।द
ल. दृष्य५ [illegible] हं लप्रमाणं [illegible] द्दे विलोम सूत्रेण वा सिध्यति॥ अथ
विश्लेषजातस्योदाहरणं॥ पंचांशोलिकुलात्कदंबमगमत्त्र्यं
शः शिलींध्रं तयो र्विश्लेषस्त्रिगुणो मृगाक्षि कुटजं दोलाय
मानोपरः॥ कांते केतकमालतीपरिमलप्राप्तैककालप्रिया
दूताहूत इतस्ततो भ्रमति खे भृंगो लिसंख्या वदा॥५॥ न्या

स:३१५ अनयोर्विश्लेषस्थितौ गुणः ३५ इष्टं १ यथोक्तकरणेन जातं
अलिकुलमानं १५ एवमन्यत्रापि द्रष्टव्यं ॥ अथ संक्रमणे
करणसूत्रं वृत्तार्धं ॥ योगोन्तरेणोनयुतोर्धितस्तौ राशी स्मृ
तौ संक्रमणाख्यमेतत् ॥ उदाहरणं ॥ ययोर्योगः शतं सैकं वियो
गः पंचविंशतिः ॥ तौ राशी वद मे वत्स वेत्सि संक्रमणं यदि ॥ २ ॥

॥५२॥ ॥१२॥

न्यासः योगः १०१ वियोगः २५ असौ १०१ अंतरेणानेन २५ ऊनयु
तः ७६ ॥ १२६ ॥ अर्धितौ जातौ राशी ३८ । ६३ वर्गसंक्रमणे सूत्रं वृत्ता
र्धं ॥ वर्गान्तरं राशिवियोगभक्तं योगस्ततः प्रोक्तवदेव राशी ॥ ३ ॥ उ
दाहरणं ॥ राश्योर्ययोर्वियोगोष्टौ तत्कृत्योश्च चतुःशती ॥ वि
वरं ब्रूहि तौ राशी शीघ्रं गणितकोविद ॥ न्यासः ॥ राश्यंतरं ८ वर्गां
तरं ४०० एतद्राश्यन्तरेणानेन ८ भक्तं जातो योगः ५० शेषं प्रा

यदेव राश्योर्वर्गांतरं सदेव राश्यो

र्वधस्तावत्तौ नैराशी ॥२१॥ २५ यदेव राश्योर्वर्गांतरं सदेव राश्यो

र्योगांतरघात ॥२१॥ ७ करणसूत्रं ॥ अध्वादि संख्यानि हति र्ग

वामान प्रजायते ॥ तद्ध्वादि विनिघ्नं स्यात्समत्वे चेष्टपक्षे

ष्टपक्षाद्धातिरेणं ॥ ७ ॥ पूर्वं चतुरस्त्रघ्नः सममेगात्वाजते नै

रे राशितं तोयं समश्च नीच पाद स्यव टे ष्टश्रु य ज्ञेष्टितं ॥ सा

यंतर्णक दर्शनोत्तुक मनः कुवेच्छु हं बारवयानं बोद्धनिन्यमि

र्वि दस त्वेद्द्वगर्धे चन न ज्ञोभितं ॥ न्यासः ॥ ६।७।८।९।६ एषां ध्यातः

२।५०॥ २।३ति संकोगणं ॥ अथ किंचिद्वर्गकर्मज्ञाप्य ते सूत्रं ॥

इष्टहति रष्ट गुणिता व्येका दलिता विभाजिते ष्टेन ॥ एक

स्याद्दस्यहति र्दलिता स्वेकापरो राशिः ॥ १० रू पं द्विगुणेष्टहृत्

स्याद्दस्यहतिर्दलिता स्वेकापरो राशिः ॥ रूपं द्विगुणेष्टहृतं विगुती व्यके वर्गो

ते सर्वष्टप्रथमो थवापरो रूपं ॥

श्री॰ व

स्यातां ययो राश्योः ॥७॥ अथोद्देशकः ॥ राश्योर्ययोः कृतिवियो
गयुती निरेके मूलप्रदे प्रवद तौ मम मित्र यत्र ॥ क्लिश्यन्ति
बीजगणिते पटवोऽपि मूढाः षोढोक्तबीजगणितं परिभा
वयन्तः ॥२२॥ अत्र प्रथमानयने कल्पितमिष्टं २ अस्य कृतिः ४
अष्टगुणिता जाता ३२ एषा व्येका ३१ दलिता ३१/२ इष्टेन हृता जातः
॥२४ प्रथमो राशिः ॥ अस्य कृतिः दलिता सैका २ अयं परो रा
शिः एवमेतौ जातौ राशी ॥ एवमेकेनेष्टेन जातौ राशी ॥ ॥१३॥
अथ द्वितीयप्रकारेणेष्टं १ अनेन द्विगुणेन रूपं भक्तं १/२ एतदि
ष्टसहितं ३/२ प्रथमो राशिः द्वितीयो रूपमेव राशिः १ एवं जातौ
राशी ॥ एवमेकेनेष्टेनेष्टवशेनानेकधा ॥ अथ वाऽत्र क्रिया ह
ष्टस्य वर्गवर्गो घनघ्नः तौ वष्टसंगुणो प्रथमः ॥ सैको राशी स्याता

मेवं व्यक्तेषवाव्यक्ते॥ न्यासः इष्टं २ अस्य वर्गवर्गः १६ अष्ट
घ्नः १२८ सैको जातः प्रथमो राशिः १२९ पुनरिष्टं २ अस्य घनः ८ अ
यमष्टगुणो जातो द्वितीयो राशिः ६४ एवं जातौ राशी १२९। ६४ अथैके
नेष्टेन द्विकेन १२८ त्रिकेण २१७ एवं सर्वेष्वपि प्र
कारेष्विष्टवशादानंत्यं॥ पाटीस्थ त्रोपमं बीजं गूढमित्यवभा
सते॥ नास्ति गूढमव्यक्तानां नैव बोद्धुं यतो कथा॥ अस्ति त्रैराशि
कं पाटी बीजं च विमला मतिः॥ किमज्ञातं सुबुद्धीनामतो मंदार्थ
मुच्यते॥ इति वर्गकर्म॥ मूलगुणने करणसूत्रं॥ गुणघ्नमूल
मयुतस्य राशेर्दृष्टस्य युक्तस्य गुणार्धकृत्याः॥ मूलं गुणार्धे
नयुतं विहीनं वर्गीकृतं प्रष्टुरभीष्टराशिः॥ यदा लवैश्चोनयु

नः स्वराशिहारे केन भागो न युते न भक्तः॥ दृश्यं तथा मूलगुणं च ना-
श्यां साध्यस्ततः प्रोक्तवदेव राशिः॥ यो राशिः स्वमूलेन केनचिद्गु-
णितेनोनयुतो वा दृष्टस्तस्य मूलगुणकार्धकृत्यायुक्तस्य दृष्ट-
स्य पदं तद्गुणकार्धेन युतं कार्यं॥ यदि मूलोनो दृष्टो राशिः॥ य-
द्गुणघ्नमूलयुतो दृष्टस्तर्हि विहीनं कार्यं तस्य वर्गो राशिः स्या-
त्॥ मूलोने दृष्टे तावदुदाहरणं॥ बाले मरालकुलमूलदलानि
सप्त तीरे विलाससभरं मंथरगाण्यपश्यत्॥ कुर्वच्च केलिकलहं
कलहंसयुग्मं शेषं जले वद मरालकुलप्रमाणं॥२७॥ न्यासः मू-
लगुणकः ७/२ दृश्यं दृष्टं २ गुणार्धकृत्यायुक्तस्य दृ-
मूलं गुणार्धेनानेन युतं वर्गीकृतं जातं हंसकुलमानं १६
अथ मूलयुते दृष्टे तावदुदाहरणं॥ स्वपदैर्नवभिर्युक्तः स्याच्च

॥२४॥

॥२५॥

त्वारिंशताधिकं ॥ शानघ्ना दशघ्नं विद्वन्नूकः स राशिर्निगद्यतां ॥
न्यासः मूलगुणकः २ दृश्यं २ यथोक्तकरणेन जातो राशिः
६५२ आपि च ॥ अथ मूलभागान्यांकने दृष्टदाहरणं ॥ पार्थ हसत्
कुलस्य मूल दशकं मे घागमेमानं संपोड़ीय स्थलपार्थे नीव
नमगा दृष्ट्वांशकौ भ्रमताद् ॥ बाले बाल मृणाल शालि निज
लेकेलि क्रियालोल संदृष्टं हं सयुगत्रयं च सकलौ यूथस्य
संख्या वद २६ ॥ न्यासः भागाः ७/२ मूलगुणकः २ दृश्यं ६ यदा ल
वेष्वोन युतः स राशिरित्व नैकेन १ भागोनेन ७ मूलगुण
दृश्यं च मेतो ८ ज्ञातं मूलेद आद्यं गुण मूलोन युतस्य
सादिना हीतं हंसकुले मानं दाहरणं ॥ पार्थः कर्णवधा
य मार्गणगणं क्रुद्धो रणे संदधे न स्यार्धेन निवार्य तच्छरग

॥१६॥

णं मूलैश्चतुर्भिर्हृयात्॥ ३ शल्यं बाहुर्दृश्ये पुनर्भिस्त्रिभिरपि

द्ध त्रयं जं कामुकं च छेद्यास्य शिरः शरेण कनिष्ठे याम

र्जुनः संदधौ॥ २६॥ न्यासः भागः ½ मूलगुणकः ४ दृश्यं १० य

दा लवैश्चोनकुतरित्यादिना जातं बाणमानं १०० अपि च॥

अलिकुलदलमूलं मालतीयातमष्टौ निखिलनवमभा

गाश्चालिनीभृंगमेकं निशि परिमललुब्धं पद्ममध्ये

निरुद्धं प्रतिरणति रणंतं ब्रूहि कांतेलिसंख्या॥ ३॥ अ

त्र किल राशिनवांशाष्टकं राश्यर्धमूलं च राशेः ऋणं॥ ल्ब पं

द्वयं दृश्यं परं एतत् दृश्यं च अर्धितं राश्यर्धस्य दृश्यं न वतीति॥

तथा न्यासः भागः ८/९ राशिभागार्धं स एव राश्यर्धभाग

रतिस एव भागोन्यतो ½ मूलगुणः ½ दृश्यं २ [illegible] भागवत

॥१६॥

मैलव्धं राशिदृलं ३५८ तद्विगुणितु मालिकुलमानं ७१६ दस
हरणं॥ याराशिरष्टादशभिः स्वेमूले राशि [illegible] भागेन सम
न्वितश्च॥ ५ यातेशत द्वादश केन माशु जानीहि पाव्याप द्रुतू
स्तितेचे द्वारवान्यासः भागः १ मूलगुण १८ दृश्यं १२०० अत्रोके
नाभागयुतेन न्द्र मूलगुणं दृश्य च मत्कोत्राग व्यातोराशि॥
५६ दत्तसेपः दत्तं॥ पत्रो शधा तोलघु भाग मेत्कोः स्था लाशकः
तेन विभाजनीयं॥ दृश्यं तथा मूलगुण चेतान्यो साध्यस्ततः
प्राक्कवदेव राशिः॥ ८ दाहरणं॥ पदद्वयं पञ्चपदसंघ तोमा
द्विवाकहं शां गलेवाहतश्च॥ दनार्थ दृष्टं वदत्तं गसंख्यापा
टी सखे त्वय दिवोबुधीपी॥ मूलगुरु भागः १/२ भागः १ ३/२ दृश्य
७७१ पश्चां शः शरला चनां रा जिहतो मूल गतं कामिनी मुक्ता ला

रगाउ द्रु तश्वश्वरा यनेक रुग्रारि कासंयुने॥ इश्वं निर्जरवर्त्मं
मपारिमितं मुक्तामितं वेलिचे मन्ये त्वां गणितानावीविष
टितं शार्दूलविक्रीडितं॥ विठ्ठलदतितिरियं॥ ॥अथैते राशि
योकरणसूत्रं॥ ॥त्रमाणाभिच्छाचसमानजाती आद्यंतयो
स्तुः फलमन्यजाती॥ मध्ये तदिच्छाहतमाद्यहृत्स्यादिच्छाफ
लं व्यस्तविधिर्विलोमे॥ अत्रोद्देशकः॥ कुंकुमस्य सदलप
लद्वयं निष्कसप्तमलमे स्वीभिर्यदि॥ प्राप्यते सपादमेव
पिणवरस्त्रहिनिष्कनवां कुन ततिकियत्तारव्या न्यासः ३।१।९
लभ्यामिकुंकुमपलानि ५२ कर्षौरप्यपिच॥ ॥कर्पूरस्य
लानि कस्याचिल्लभ्यनेनिष्कचतुष्कयुक्तो॥ शानं १०४ नदाद्वादश

न्निः सपादैः पलैः कि माच ईप्सरवे विचिंत्य ॥ न्यासः ९ । १ । ३
लब्धानि काः २० द्रम्माः ३ पणाः ८ काकिण्यः ३ वराटकाः ११ वराटक
भागाः ३ ॥ अपि च ॥ उदाहरणं ॥ द्रम्मद्वयेन साणं शाल्यालितं दुल
खारिका ॥ लभ्यते चेत् पातालसमानितं कि समदिकध्यनां ॥ समान
११
जातिकरणे द्रम्मद्वयस्य पणीकृतस्य न्यासः ३२ । १ । ८० लब्धं खा
रीर द्रोणाः ८ आढकाः १ प्रस्थाः ॥ ॥ अथ व्यस्तत्रैराशिकेकरणसू
त्रं ॥ इच्छावृद्धौ फलह्रासो ह्रासे वृद्धिश्च जायते ॥ व्यस्तत्रैराशिके
तत्र ज्ञेयं गणितकोविदैः ॥ यत्र इच्छावृद्धौ फलस्य ह्रासः ॥ यत्र इच्छाह्रा
से फलस्य वृद्धिर्जायते तत्र व्यस्तं त्रैराशिकं भवति तद्यथा ॥ जी
वानां वयसो मौल्ये तौल्ये वर्णस्य हेमनि भागहारे च राशीनां व्यस्तं
त्रैराशिकं भवेत् ॥ अत्रोद्देशकः ॥ प्राप्नोति चेत् षोडशवत्सरा स्त्री

ली॰ व॰

द्वात्रिंशतं विंशतिवत्सरार्धे किं ॥ द्विपूर्वको निष्कचतुष्कमुख्याः प्राप्तो
निष्कः षट्कं वर्षसदा किं ॥ ९ ॥ न्यासः १।०।२।२०।० लब्धा निष्काः २५
निष्कमामाश्च ३ द्वितीयोदाहरणे न्यासः २।७।६।० लब्धो निष्क १
मामाश्च ३ आपि च ॥ दशार्धसुवर्णं चैतु षाणकमवाप्यते ॥
निष्केण तिथिवर्णं तु तदा वद किं परिमितं ॥ १० ॥ न्यासः १०।१।१५ ल
ब्धं ३ आपि च ॥ सपादकेन मानेन राशेः सस्यस्य मापितो ॥ यदि

॥१८॥ मानशतं जातं तदा पंचाटकेन किं ॥ न्यासः ७।१००।५ लब्धा ७० आ ॥१८॥

ढपंचाशिकादौ करणसूत्रं ॥ पंचसप्तनवराशिकादिकेन्यो
न्यपक्षनयनं फलच्छिदां ॥ संविधाय बहुराशिजे वधे स्वल्पराशि
वधभाजिते फलं ॥ ११ ॥ उद्देशकः ॥ मासे शतस्य यदि पंचकलांत
रं स्याद् वर्षे गते भवति किं वद षोडशानां ॥ कालं तथा कथय मूलक
लांतराभ्यां मूलं धनं गणक कालफले विदित्वा ॥ न्यासः १।०।१६

लब्धं कलांतरं ३ ॥ अथ कालज्ञानार्थं न्यासः ॥ लब्धः कालः १२
फलज्ञानार्थं न्यासः ॥ अपि च ॥ सत्र्यंशमासेन शतस्य चे
त्स्यात्कलांतरं पंचसपंचमांशाः ॥ मासैस्त्रिभिः पंचलवाधिकै
स्तैः सार्धद्विषट्कस्य तदुच्यतां किं ॥ न्यासः ॥ लब्धं कलांतरं
समराशिकोदाहरणं ॥ विस्तारे त्रिकराः कराष्टकमितो दैर्घ्येण
विचित्राश्चेद्रूपेण लभ्यते पटः सूत्रपट्टिका अष्टौ लभ्यंते शतं
॥ दैर्घ्ये सार्धकरत्रयापरपटी हस्तार्धविस्तारिणी तादृक्किं
लभते ब्रुतं वद वणिग्वाणिज्यकं वेत्सि चेत् ॥ न्यासः ॥ लब्धं निष्काः ०
द्रम्माः १४ पणाः ८ काकिणी १ वराटकाः ६ वराटकाभागाः ॥ अथ पंच
राशिकोदाहरणं ॥ पिंडे येर्कमितांगुलाः किल चतुर्वर्गांगुला विस्तृ
तो पट्टा दीर्घतया चतुर्दश करास्त्रिंशल्लभ्यंते शतं ॥ एता विस्त

ति दैर्घ्यं पिंडमितं पोयेषां चतुर्विजिनाप हास्ते वद मेच
तु दशस्त स्वमौल्यं लभं ते किंपत्र ॥ न्यासः ॥ लब्धं मौल्यं
लिप्काः १६ ॥ निष्कमाषा ग श्च २ अर्थे कादशराशिके उदाहर
णं ॥ पञ्चापप्रथमोदितप्रमितयोगव्यूतिमात्रे स्थिता स्तेषामा न
पनापचेष्टकटिनां द्रंमाष्टकं ॥ टकं ॥ अन्ययेन दन
न्तरं निगदिनामा नेऽश्च चतुर्विजिनास्ते षां कामवतीहन्ना
टकामितिर्गव्यूतिषट्केवदा लब्धं द्रं माः ८ न्यासः ॥ अ
यमोडप्रतिमांड केकरणस्तत्रगतेष्वेव मांड प्रतिमांड के
पिविधिर्विपर्यस्य लब्धामिति मौल्या ॥ अन्यो दृष्टान्तकः अमे णलब्ध
तद्दीनाम्रशानं त्रयं चेत्त्रिंशत्स्पणेन विपणो वरदाडि
मानि ॥ अंशैर्वदाशु दशभिः कतिदाडिमानि लब्धानि
नाह्वानि मयेन न भवेत्प्रमितित्रयं ॥ न्यासः २६ ० । ६ ० ॥ लब्धानि

११५।

११५॥

दाडिमानि १४॥ इति श्री भास्कराचार्यविरचितायां गणितपा
ट्यां लीलावत्यां प्रकीर्णानि समाप्तानि॥ ॥अथ मिश्रव्यवहा
रे करणसूत्रं वृत्तार्धं॥ प्रमाणकालेन हतं प्रमाणं विमि
श्रकालेन हतं फलं च॥ स्वयोगभक्ते च पृथक् स्थिते ते मि
श्राहते मूलकलान्तरे स्तः॥ पत्रेकमी व्यविधेस्तु मूलं मिश्रा
स्तु तत च कलान्तरं स्यात्॥ अत्रोद्देशकः॥ पंचकेन शतेनाब्दे मू
लं स्वं सकलान्तरं॥ सहस्रं चेत् पृथक् तत्र वद मूलकलान्तरे॥
न्यासः॥ प्रमाणकालः १ प्रमाणं १०० फलं ५ मिश्रकाल मासाः १२ मि
श्रधनं १००० लब्धे मूलकलान्ते ६२५। ३७५ अथ वृद्धिकर्मणा
तथा कल्पितं मिश्रं द्रम्म ५ । ३ देशकालापवादि ... ~~...~~
श्रराशिरिहादिकरणेन रूपस्य वर्षे कलान्तरं पंचशतं पुनेनरू

१०।०७

पणाद्द इ ९ कर्पा गुणो ह्रते १००० मन्हे लंब्धं मन्लं धनं ६२५ एतैं
नामृ। ध्रा च्युतं कलांतरं ३७५ करणसूत्रं वृत्तं॥ अथ प्रमा
णेगुणिताः स्वकालाव्यतीतकालघ्नफलोध्दृता स्तो॥ स्वयो
गप न्मका श्च विमिश्रानिघ्नाः प्रपुत्कर खंडानि इष्ट प्रक्रम
वंति॥ अत्रोद्देशक॥ यत्पंचकत्रिकचतुष्कशतेन दत्तं
खंडैस्त्रिभिर्गणकनिष्कशतं चतुर्नं॥ मासेषु सप्तदशपंच

११२०।।

सुतुल्यमानं खंडत्रयेपि हि फलं वद खंडसंख्यां॥ न्यासः [illegible]
मिश्रधनं १०० व्यतीत कालघ्नफलोध्दृताः जाताः [illegible] एषां
योगः २५ लब्धानि यथाक्रमं खंडानि २१। २८। ४८ पंचराशि
कन्यायेनेसमकलांतरं स्यात् [illegible] करणसूत्रं वृत्तार्धं॥ प्रक्षेप
कामिश्रहृताविनिघ्नाः प्रक्षेपयोगे नहयक्रुफलानि॥ अत्रोद्दे

बः॥ पंचाशद्दिव्रसंहिता गणकाष्टपृष्टिः पंचोनतानवतित
दिघनानि येषां॥ आग्नि मिश्रितघने स्त्रिशतीत्रिमिते कानि
अपतोवदविमृश्यघनानि तेषां॥ न्यासः ५।२।१ ६ न ७ ५ मिश्रघनं ७ ७ ०
नानि घनानि ७५।१००।१२५ एतान्यादिघनैर्मितानि लाभाः २ ४ ३ ५ ०
अप्रवामिश्रघनं ३०० आद्यघनैक्येन ताने नरा ० ७ ३ मं सर्वे लाभयोगः ५
अस्मिन्नक्षेपगुणिते प्रक्षेपयोगभक्ते लाभाः २ ७ ३ २ ५ ० करण
सूत्रं वृत्तार्धं॥ जोष्टदांशेरधनेविमिश्रेकुपंजेत्स्यात्परप
र्णकालः॥ उदाहरणं॥ येनिर्झरादिनदिनार्धतृतीयषष्ठैः संपूरे
यंतिहि पृथक्पृथगेवमुक्ता॥ वापी यदा युगपदेवसखेविमु
क्तास्ते केनवासरलवेन तदा वदाशु॥ न्यासः १।२।१।१ ल ब्धः प
रिस्रतिकालो दिनांशः २ करणसूत्रं वृत्तं॥ पण्यैः स्वमौल्यानि
भजेत्स्वभागैः हत्वा सदैक्येन भजेत्स्वनानि॥ भागांश्चमिश्रेण धनेनहत्वा मौल्यानि

पृष्टानि यथाक्रमं स्युः ॥ अत्रोद्देशकः ॥ सार्धं तंदुलमानकत्रयमहो
द्रम्मेण मानाष्टकं मुद्गानां तु पदि त्रयोदशमिता एता वणिक्का
किणीः ॥ आदायार्पय तंदुलांशकमहं मुद्गैकभागान्वितं क्षिप्रं क्षि
प्रभुजो व्रजेम हि यतः सार्थोऽग्रतो यास्यति ॥ न्यासः [illegible] मिश्र
धनं [illegible] अत्र मूल्यस्व भागगुणिते पण्यान्यां भक्ते जाते [illegible] अन
योर्योगेनानेन [illegible] एतौ एव भागौ गोचरा ॥ मिश्रधनेन संगुण्य ॥२७॥
भक्तौ जाते तंदुलमुद्गमौल्ये [illegible] तंदुलमुद्गमाने च [illegible] अनेन तं
दुलमौल्येन काकिण्यः १० वराटकाः १३ वराटकभागाश्च [illegible] तथा मुद्गमौ
ल्येन काकिण्यः २ वराटकाः ६ वराटकभागौ च [illegible] उदाहरणं ॥ कर्पूरस्य
वरस्य निष्कयुगलेनैकः पलं प्राप्यते वैश्यानंदन चंदनस्य च पलं
द्रम्माष्टभागेन चेत् ॥ अगुरोः शेगतया गरोः पलदलं निष्केण मे दीय
तां [illegible] भागैरेकनिष्कं कोडशाष्टकौ [illegible] पंचिकापि [illegible] ॥ न्यासः [illegible]

मिश्रधनं १६ लब्धानि कपर्दिकादीनां मौल्यानि ॥ २० ॥ ३ ॥ तथा च तेषां पल
नि ८ ॥ १५ ॥ २० ॥ करणसूत्रं ॥ नरघ्नहीनानि नररत्नशेषाणीष्टहृतानि स्युः
खलु मौल्यसंख्याः ॥ शेषैर्हते शेषवधे पृथक् वा रत्नानि मौल्यानि
थवा भवंति ॥ अथोद्देशकः ॥ माणिक्याष्टकमिंद्रनीलदशकं मुक्ताफ क
लानां शतं सद्वज्राणि च पंच रत्नवणिजां येषां चतुर्णां धनं ॥ संगत्ले
हवशान्ते निजधनाद्दत्वैकमेकं मिथो जाताः तुल्यधनाः पृथक्
वद सखे तद्रत्नमूल्यानि मे ॥ न्यासः ॥ मा ८ नी १० मु १०० व ५ नैर
गुणितानेनानेन ४ रत्नसंख्यासु हीनानि शेषाणि मा ४ नी ६ मु ९६
व १ एतैरिष्टराशिर्भक्तैः रत्नमौल्यानि स्युः रीत्यापि किंचिदिष्टे
कल्प्यते भिन्नानि भवंति तत्र शेषवधः यथा कल्प्यते यथा
भिन्नानि स्युरिति तथेष्टं कल्पितं ९६ अतो जातानि मौल्यानि २४ ॥ १६ ॥ १ ॥ ९६
समधनं ... शेषाणां वधे पृथक् शेषैर्भक्ते जातान्यभिन्नानि

मि ५।१।३ भा १ २३०४ समुधनं ५५५२ मे षां एते द्रम्माः संभाव्यंते।
अथ सुवर्णगणिते करणसूत्रं। सुवर्ण वर्णाहतियोगराशौ स्वर्णैक्य
भक्ते कनकस्य वर्णः। वर्णो भवेच्छोधितहेमभक्ते वर्णोद्धृते शोधित
हेमसंख्या। उदाहरणं। विम्बार्करुद्रदशवर्णसुवर्णमाषा दि
ग्वेदलोचनयुगप्रमिताः क्रमेण। आवर्तितेषु वद तेषु सुवर्णव
र्णस्तूर्णं सुवर्णगणितज्ञ वणिग्भवेत्कः। तेशोधने नवदिविंश
तिरक्तमाषाः स्युः षोडशाब्द विणवर्णमितिस्तदा का। चेच्छोधितं न
वति षोडश वर्णमितं विंशतिः कतिवदाशु भवंति माषाः। न्या
सः। १३।१०।१२।१०।४ [illegible] आवर्तिते वर्णमितिर्माषा। १४५२। एते
एव पर्याशोधिताः स्युः षोडशमाषा भवंति तदा वर्णः। १४५ यदि
देव षोडशवर्णस्वर्णमाषैस्तदा पंचदशमाषाः भवंति। १५।
अन्नो मखा। पांचमनादिनाए कीकरणमावर्तनामिहुच्यते। हृष्ट

॥२२॥

॥२२॥

कालवणचूर्णादियोगात्पुटादिनाग्नितापादिनिरा
साद्युतसुवर्णविशेषं शोधनमुच्यते ॥ करणसूत्रं ॥ स्वर्णैक्य
निघ्नाद्युतिजातवर्णात्सुवर्णतद्वर्णवधैक्यहीनात् ॥ अज्ञात
वर्णाग्निजसंख्ययाप्तमज्ञातवर्णस्य भवेत्प्रमाणं ॥ उदाहरणं दशेश
वर्णवसुनेत्रमाषा अज्ञातवर्णस्य षडेतदैक्ये ॥ जातं सखे द्वा
दशाकं सुवर्णमज्ञातवर्णस्य वद प्रमाणं ॥ न्यासः १० । ११ । ६ । वर्ण
मि ति १२ लब्धमज्ञातवर्णमानं १५ करणसूत्रं ॥ स्वर्णैक्यनिघ्नो
युतिजातवर्णः स्वर्णप्रवर्णैक्यवियोजितोऽसौ ॥ अहेमवर्णाप्तु
जयोगवर्णविश्लेषभक्तोऽविदिताग्निजं स्यात् ॥ उदाहरणं दश
द्रवर्णाः गुणचंद्रमाषाः किंचेच्च षोडशकस्य तेषां ॥ जातं युतौ
द्वादशकं सुवर्णं कतीह ते षोडशवर्णमाषाः ॥ न्यासः १० । ८ । १६ ॥

श्री०म

युतिवर्णामिमि: १२ लब्धं माषमानं क्रकरणसूत्रं ॥ साध्येनोनोन
ल्पवर्णाहतिघ्नेपः साध्योवर्णः स्वल्पवर्णाविनघ्नः ॥ ९६ ॥ सुवर्णेशोध
के स्वर्णमाने स्यातां स्वल्पानल्पयोर्वर्णयोः स्तो ॥ उदाहरणं ॥ हाटक
गुटिके षोडशद्वादशवर्णे तद्युतौ सखे जाते ॥ द्वादशवर्णं स्वर्णं ब्रूहि
त योः स्वर्णमाने मे ॥ न्यासः १६ । १० साध्यवर्णः १२ लब्धे सुवर्णमाने

॥२३॥ माषाः २ ॥ ४ इष्टेनाने न गुणिते वा ॥ ८ अर्धगुणिते ॥ १ ॥ २ एवं बहु ॥२३॥

धा ॥ करणसूत्रं श्लोकद्वयं गलकाद्येकोत्तरा अंका व्यस्ता भाज्याः
क्रमात्स्थितैः ॥ परः पूर्वेण संगुण्यस्तत्परस्तत्परेण च ॥ एकद्विसा
दिभेदाः स्युरिदं साधारणं स्मृतं ॥ छंदश्चित्युत्तरे छंदस्युपयो
गिस्तानद्विदां ॥ मूषावहनभेदादौ खंडमेरौ च शिल्पके ॥ वैद्य
के रसभेदीये तन्नोक्तं विस्तृतेर्भयात् ॥ तत्र तावच्छंदश्चित्युत्तरे ड

दाहरणं॥ अथ मात्रामेरौ त्र्याप्त्याः स्युः पादव्यक्तयः कनि॥ ए
कादिगुरवश्चाद्गुवन्तिकल्पुच्चानांए षष्ठकगद्ह हिम डहरेगा
पत्रीचरणः॥ अथैकाद्येकोत्तराणामेकानां व्यक्तानां लसमस्तानां
न्यासः॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ यथोक्तप्रकारेणेन लब्धा एकादिगुरवो व्य
क्तयः एकगुरवः ६ द्विगुरवः १५ त्रिगुरवः २० चतुर्गुरवः १५ पंच
गुरवः ६ षड्गुरवः १ तथैकः सर्वलघुः॥ एवं मात्रामेकोत्तरे क
पादव्यक्तिरिति ज्ञातं॥ एवं चतुश्चरणाक्षरामेकान्तपद्योक्तै
विन्यस्य एकादिगुरुभेदानां नीवनाने की द्वयजाता॥ पत्रीव्यक्त
व्यक्तिसंख्या १६ ७ ७ ७ ४ ९ ६ एवमुत्पातिपर्वतं छंदसां पादव्यक्तिर
निज्ञातं॥ गुरोरधो लघु स्थाप्य यथोपरि तथैव च॥ गुरुभिः पूरयेत्पश्चा
त्सर्वलघ्ववधिर्विधिः॥ नारदसंहितायां प्रस्तारविधिः॥ उदाहरणं

ली० व

त्ये॥ एकद्वित्र्यादिमूषावहनमितिमहो ब्रूहि मे भूमिभर्त्तुर्हर्म्ये रम्ये
ऽष्टमूषे चतुरविरचिते श्लक्ष्णशाला विशाले॥ एकद्व्यादियुत्या
मधुरकटुकषायाम्लकक्षारतिक्तैरेकस्मिन्‌स्वादुभेदैः कथय गणक क
ति वद व्यंजन व्यक्तिभेदाः॥ मूषान्यासः २।७।६।५।४।३।२।१।०।
एवं लब्धा मूषावाहनसंख्या २५५ एवमष्टमूषे राजगृहे मूषा
वहनभेदाः २५५ अथ द्वितीयोदाहरणन्यासः।६।५।४।३।२।१।
लब्धा व्यंजनव्यक्तिसंख्या ६३ इति गणितपाद्यो लीलावत्यां श्रेढ्य
वहारः॥ अथ श्रेढीव्यवहारे करणसूत्रं॥ सैकपदघ्नपदार्ध
मथैकाद्यंकयुतिः किल संकलिताख्या॥ सा द्वियुतेन पदेन वि
निघ्नी स्यात्त्रिहृता किल संकलितैक्यं॥ उदाहरणं॥ एकादीनां
नवांतानां च पृथक्‌ संकलितानि मे॥ तेषां संकलितैक्यं च प्रच
क्ष्व गणक द्रुतं॥ न्यासः।१।२।३।४।५।६।७।८।९ लब्धा धारं वहनानि आलिंदानि॥

गारस्या

जातानि संकलितानि॥ १।३।६।१०।१५।२१।२८।३६।४५। एषां संकलितैक्यं
च १६५ करणसूत्रं॥ द्विघ्नपदं कुयुतं त्रिविभक्तं संकलितेन हतं कृतियो
गः॥ संकलितस्य कृतेः सममेकाद्यंकघनैक्यमुदीरितमाद्यैः॥ उदाह
रणं॥ तेषामेव च वर्गैक्यं घनैक्यं च वद द्रुतं॥ इति संकलनामार्गे नाकु
लायदि ते मतिः॥ न्यासः॥ १।२।३।४।५।६।७।८।९ लब्धमेषां वर्गैक्यं २८५
१।८।२७।६४।१२५।२१६।३४३।५१२।७२९ एषां घनैक्यं॥ १।३।६।१०।१२।२५।३६।४९।६४
१२।८१।२०२५ करणसूत्रं॥ व्येकपदघ्नचयो मुखयुक् स्यादन्त्यधनं मुख
युगन्त्यदलितं तत्॥ मध्यधनं पदसंगुणितं तत्सर्वधनं गणितं च तदुक्तं॥
उदाहरणं॥ आद्यो दिने द्रम्मचतुष्टयं यो दत्वा द्विजेभ्योऽनुदिनं प्रवृद्धः॥
दातुं सखे पंचचयेन पक्षे द्रम्मा वद द्राक् कति तेन दत्ताः॥ न्यासः॥ आदिः ४
उत्तरः ५ गच्छ १५ आदिधनं ४ मध्यधनं ३९ अन्त्यधनं ७४ सर्वधनं ५८५ प
दगच्छावलीनाः पर्यायाः श्रेढिसंज्ञकाः॥ चयप्रचयोत्तरवृद्धयः॥ उदा

हरणं॥ आदिस्समचयः पंच गच्छोष्टौ पत्रानत्र मेग॥ मध्यं त्यधनं संख्ये केव
द सर्वधनं च किं॥ न्यासः आ ५ च ५ ग ८ मध्यधनं [illegible] अंत्यधनं [illegible] सर्वधनं
१५६ अत्र समादिने गच्छे मध्यादिना भावान्मध्या [illegible] गपरादिनयोर्योगार्धं मध्य
धनेन [illegible] करणसूत्रं॥ गच्छहृते गणिते व
दनं स्या [illegible] चयपार्धविहीने॥ उदाहरणं॥ पंचाधिकं शतं [illegible]
[illegible] न्यासः आ० उ
ग ७ गणितं १७५ लब्धमादिधनं ५ करणसूत्रं॥ गच्छहृतं धनमादिविही
ने व्येकपदार्धहृते च चयः स्यात्॥ उदाहरणं॥ प्रथममगमद्[illegible]
ने [illegible]
[illegible] नानामशी [illegible] नगरमेवास [illegible] न्यासः आ
[illegible] करणसूत्रं॥ [illegible]
[illegible]

योऽन्त्ये तं गच्छमुदाहरंति॥ उदाहरणं॥ द्रंमत्रयं यः प्रथमेऽह्नि दत्वा दातुं प्र

वृत्तो द्विचयेन तेन॥ शतत्रयं षष्ट्यधिकं द्विजेभ्यो दत्तं कियद्भिर्दिवसैर्व

दाशु॥ न्यासः आ ३ उ २ गच्छः ० गणितं ३६० लब्धो गच्छः १८ करणसूत्रं॥ नि

पतगतिर्हतखहीना चयार्धेन लब्धोत्तरपदं कुरु गच्छः॥ उदाहरणं॥ सुचा

हिमाद्रौ स्वपातैः कुरंगी गंतुं प्रवृत्ता दशयोजनानि॥ तत्कालकोऽहोऽचर

णात्तरां तया सुतिः कैर्दिवसैर्वदाशु॥ न्यासः आदि ८ उ ५ ग ० तः १०

गच्छो लब्धः ४ प्रथमदिने चतुष्टयं दत्वा प्रत्यहं चतुर्गुणवृद्ध्या षोडश

दिनैः पूर्णाः ५७२६६२३०६० करणसूत्रं॥ विषमे गच्छे व्येके गुणक

स्थाप्यः समेऽर्धिते वर्गः॥ गच्छक्षयांतमंत्याद्व्यस्तं गुणवर्गजं फलं य

त्तत्॥ व्येकं व्येकगुणोद्धृतमादिगुणं स्याद्गुणोत्तरे गणितं॥ उदाहरणं॥

पूर्वं वराटकयुगं येन द्विगुणोत्तरं प्रतिज्ञातं॥ प्रत्यहमर्थिजनाय समासे

न कति निष्कान्ददाति कथय॥ न्यासः आदि २ उत्तरो द्विगुणः २ गच्छः ३० द्रव्य

ली०व०

सांगुणार्धअंफलं १०७३७४१८२४ इदं व्येकं गुणोद्धृतं आदिगुणं जातं गणितं २१४७
४८३६४६ एते वराटकाः एवं निष्कवराटकैः २०४८० भागहृते यथोक्तं करणे
न लब्धं निष्काणां लक्षमेकं चत्वारिंसहस्राणि अष्टौशतानि सप्तपंचा
शत् १०४८५७ द्रं ९ पणाः ९ काकिण्यौ २ वराटकाः ६ उदाहरणं ॥ आ
दिर्द्वयं सखे वृद्धिः प्रत्यहं त्रिगुणोत्तरा ॥ गच्छः सप्त
दिनं यत्र गणितं तत्र किं वद ॥ न्यासः ॥ आ २ उ ३ गच्छ ७ ॥२६॥
लब्धं गणितं २१८६ करणसूत्रं सार्धवृत्तं ॥ पादाक्षरमि
ते गच्छे गुणवर्गफलं चये द्विगुणे ॥ समवृत्तानां संख्या त
द्वर्गो वर्गवर्गश्च गत स्वपदोनौ स्यातामर्धसमानां च विषमाणां ॥
उदाहरणं ॥ समानामर्धतुल्यानां विषमाणां पृथक् पृथक् ॥ वृ
त्तानां वद मे संख्यामनुष्टुप्छंदसि द्रुतं ॥ न्यासः आदिः २ चयो द्वि
गुणः २ गच्छः ८ लब्धा समवृत्तानां संख्या २५६ तथार्धसमानां ६५२८०
विषमाणां च ४२९४९०१७६० इति श्रीगणितपाट्यां लीलावत्यां श्रेढीव्यवहारः ॥

व १०७३७४१८२४
गु ३२७६८
व १६३८४
गु १२८
व ६४
गु ८
व ४
गु २

॥२६॥

अथ क्षेत्रव्यवहारः ॥ इष्टो बाहुर्यः स्यात् तत्स्पर्धिन्यां दिशीतरो बाहुः ॥
त्र्यस्रे चतुरस्रे वा सा कोटिः कीर्तिता तज्ज्ञैः ॥ तत्कृत्योर्योगपदं कर्णो दोः
कर्णवर्गयोर्विवरात् ॥ मूलं कोटिः कोटिश्रुतिकृत्योरंतरात्पदं बाहुः ॥
राश्योरंतरवर्गेण द्विघ्ने घाते युते तयोः ॥ वर्गयोगो भवेदेवं तयोर्व
र्गांतराहतिः ॥ वर्गांतरं भवेदेवं ज्ञेयं सर्वत्र धीमता ॥ उदाहरणं ॥
कोटिश्चतुष्टयं यत्र दोस्त्रयं तत्र का श्रुतिः ॥ कोटिं दोः कर्णतः को
टिश्रुतिभ्यां च भुजं वद ॥ न्यासः ४ ३ अनयोर्वर्गयोगः २५ अ
स्य मूलं ५ कर्णः अथवानयोर्घातात् १२ द्विघ्नात् २४ अंतरवर्गः १ अ
नेन युतो जातः २५ अस्य मूलं कर्णः ५ न्यासः ४ ५ अनयोर्वर्गांतरं ९ वा ॥ ९
अंतरेण हतो वा ९ अस्य मूलं कोटिः ३ अथ न्यासः ३ ५ अनयोः पू
र्ववज्ज्ञातो भुजः ४ ॥ उदाहरणं ॥ सार्धत्रयमितो बाहुर्यत्र कोटिश्च
तावती ॥ तत्र कर्णप्रमाणं किं गणक ब्रूहि मे द्रुतं ॥ न्यासः दर्शनं [illegible]

ली० व० अस्य मूलाभावात्करणीगतं एवायं कर्णः॥ अस्यासन्नमूलज्ञानार्थं उपायः॥

अनयोर्वर्गयोगः १६९ वर्गेण महतेष्टेन वधाच्छेदांशयोर्हतात्॥
पदं गुणपदक्षुण्णच्छिद्भक्तं निकटं भवेत्॥ कर्णः १६९ अस्य च्छे-
दांशयोर्घातो युतघ्नः १३५२०००० अस्यासन्नमूलं ३६७७ इदं
गुणमूलगुणेनच्छेदेन भक्तं ८०० लब्धमासन्नमूलं ४ अयं क-
र्णः एवं सर्वत्र॥ करणसूत्रं॥ इष्टाद्भुजोऽस्माद्द्विगुणेष्टनिघ्नाद् ॥३॥
इष्टस्य कृत्यैकवियुक्तयाप्तं॥ कोटिः पृथक् सेष्टगुणा भुजोना ॥४॥
ना कर्णो भवेत्त्र्यस्रमिदं भुजाद्यं॥ इष्टाद्भुजस्तस्य हृतेतिरिष्टभक्ताद्वि-
ष्टापि नेष्टेन युतार्धिता वा॥ तौ कोटिकर्णाविति कोटितो वा बाहुश्रु-
ती चाकरणीगते स्तः॥ उदाहरणं॥ भुजे द्वादशके यौ यौ कोटिकर्णौ व- ८
नेकधा॥ प्रकाराभ्यां वद क्षिप्रं तौ तावकरणीगतौ॥ न्यासः भुजः १२
इष्टं २ अनेन द्विगुणेन गुणितो भुजः ४८ अयमिष्टस्य कृत्या एको-
नया ३ भक्तो जातो कोटिः १६ इयं इष्टगुणा भुजोना जातः कर्णः २० ॥२०
८२

त्रिके नेष्टेन वा कोटिः ८ कर्णः १५ पंचके नेष्टेन वा कोटिः ५ कर्णः १३ इत्यादि ॥ अथ
द्वितीयप्रकारेण त्र्यंभुजः १२ अस्य त्रिरिष्टद्वयेन भक्तो लब्धं ७२ इष्टोनयुतमार्धि-
तं चे जातो कोटिकर्णौ ३५।३७ चतुष्टये नेष्टेन वा ९।२०।८ष्टके नेष्टेन वा ५।१५ करणसूत्रं
इष्टेन निघ्नाद्द्विगुणाच्च कर्णादिष्टस्य वर्गेण युतात्पदाप्तं ॥ कोटिर्भवेत्सापि पदाग्र
इष्टनिघ्नीन्त्वकर्णयोरंतरमत्र बाहुः उदाहरणं ॥ पंचाशीतिमिते कर्णे यो यावत्करणी
गतो ॥ स्यातां कोटिभुजौ तौ तौ वद कोविदसत्वरं ॥ न्यासः अत्र कर्णः ८५ अत्र पंचद्विगुणः
१७० द्विके नेष्टेन हतः ३४० इष्टवर्गसैकं यावत् ५ नेनोत्तमा कोटिः ६८ इयमिष्ट
गुणा १३६ कर्णोनिता जातो भुजः ५१ चतुष्के नेष्टेन वा ४०।७५ एवमादि । अथवा क
रणसूत्रं ॥ इष्टवर्गेण सैकेन द्विघ्नः कर्णोथवा हृतः ॥ फलोनः श्रवणः कोटिः फल
मिष्टगुणं भुजः ॥ स एव कर्णः ८५ अस्माद्द्विके नेष्टेन जातो कोटिभुजौ ५१।६८
चतुष्के के नेष्टेन वा ७५।४० अत्रोद्दः कोघो नांमभेदएवके वलंनस्वरूप
भेदः ॥ करणसूत्रं ॥ इष्टयात् [illegible] त्रिद्विघ्नी कोटिर्वर्गांतरं भुजः ॥ अतियो

गस्तयोरेव कर्णश्च करणीगतः ॥ उदाहरणं ॥ यैर्वे स्यत्वं भवेज्जात्यं कोटि
दोः श्रुवेपः सखे ॥ त्रीनध्वविदितां स्त्रोत्सोत्वदं कोष्ठि दलावरं ॥ अत्रे छे ॥ २
श्च न्यास ॥ ना भुज कोटि कर्णाः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ अथ वेछेरा ॥ श्च न्यास ॥ ५ ॥ ५ ॥ २ वास्य
श्च न्यास ॥ ६ ॥ ७ ॥ २० कोटिकर्णयुत्योर्भुजे चहातेष्वकरणार्थं स्तं ॥ वंशाग्रमूलांत
रभूमिर्वंशोच्छ्रतेस्तेन ह्वचवघुतोनः ॥ वंशस्तदर्धे भवतं क्रमेण वंशस्य
खंडे श्रुतिकोटिरूपे ॥ उदाहरणं ॥ यदि समेभुवि वेणुर्द्वित्रिपाणिप्रमाणो गण
क पवनवेगादेक देशे सभग्नः ॥ भुवि न पाभितमं तस्याग्रं गतं तदूयं कथय
कतिषु मूलादेष भग्नः करेषु ॥ न्यासः ३२ ॥ १६ जातो भुध्वीधरे खंडे रू ॥ १२ ॥ ० ॥ २०
अथ कर्णयोगे द्वष्टे कोटिज्ञाने सूत्रं ॥ स्तंभस्य वर्गोहिविलांतरेण भक्तः फ
लं व्याल बिलांतरालात् ॥ शोध्यं तदर्धप्रमिते करेस्याद्विलाग्रतो व्यालक
लापियोगः ॥ उदाहरणं ॥ अस्तिस्तंभतले बिलं तदुपरिक्रीडाशिखंडी स्थि
तः स्तंभे हस्तनवोछ्रिते त्रिगुणितस्तंभप्रमाणांतरे ॥ दृष्ट्वा हिं विल

गारल ॥

गारल ॥

मात्रं जंतमपतत्तिर्यक्सतस्योपरिष्टात्ब्रूहि तत्पार्श्वलाके निमित्तैः सा
ध्येन गणोयुति ॥ न्यासः जातावलयुतयोर्मध्ये हस्ता १२ दर्शने को [illegible] १५
कोटिकर्णांतरे भुजे च दृष्टे सत्वे ॥ भुजाद्वर्गितात्कोटिकर्णांतराप्तं द्वारे
द्विष्ठा कोटिकर्णांतरेणोनयुक्तौ ॥ तदर्धे क्रमात्कोटिकर्णौ भवेतामि
दं धीमता वेद्यसर्वत्र योज्यं ॥ स्वबोधपद्धानमेजानस्थानमध्यं भुजः
कोटिकर्णांतरं पदादृश्यं ॥ नलः कोटिरेतन्मितंस्याद्यदंभोवदेवंस
मानीयमानीयमानं ॥ उदाहरणं ॥ चक्रक्रौंचाकुलितसलिलेक्वापि
दृष्टं तडागे तोयादूर्ध्वं कमलकलिकाग्रं वितस्तिप्रमाणं ॥ मंदं मंदं
चलितमनिलेनाहतं हस्तयुग्मे तस्मिन्मग्नं गणक गणय क्षिप्रमं
बुप्रमाणं ॥ न्यासः लब्धं जलगांभीर्यं १५ दर्शनं भुजः हस्त २ ॥ द्विनि
घ्नतालोच्छितिसंयुतं सरः सरोंतरं तेन विभाजितानि ॥ तालोच्छितेस्ताल
सरोंतरं स्यादुड्डीयमानं खलु कर्णमानं तत् ॥ उदाहरणं ॥ वृक्षाद्धस्तश

॥२८॥

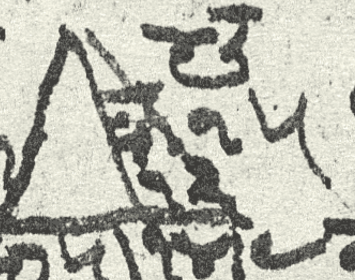
तोष्ठयाछन तु गे वापीकपिः कोप्याग्गादुच्चीर्याध्यपरेद्रुचेंश्रुतिपथाश्रोड्डी
यकिंचिद्रुमान्तरगमाते वं सम तान यार्यदि गताबुडीयमानकियद्विद्वं
चेत्सुपरिश्रमोस्तिगणितेक्षिप्रंतदा चेद्दृव मो॥न्यासः वंशमानं १००
क्षा वाप्यो न्तरं २०० ताल स्त रोत ५०।। २५० रध्या तालोक्षिप्त नि २००० द्विनि
घ्नतालः २०० सरोंतरं २०० योगः ४०० ऽनेन विभाजिते ताळ सरोंतरघ्न
तालोच्छ्रिति लब्धं ५० उड्डीयमानं वंशसंख्या १५० भुजकोटियोग
कर्णेच ज्ञाते सूत्रं॥ कर्णस्य वर्गाद्विगुणाद्विशोध्योदोःकोटियोगः स्वगु
णोस्यमूलं॥ योगोद्विधामूलविहीनयुक्तः स्यातांतदर्धे भुजकोटि
माने॥ उदाहरणं॥ दश सप्ताधिकाः कर्णस्त्र्यधिका विंशतिः सखे॥ भु
जकोटियुतिर्यत्र तत्र ते मे पृथग्वद॥ न्यासः १७ २३ कर्णः १७ भुजको
टियुतिः २३ ज्ञातो भुजकोटिमाने ८।१५ उदाहरणं दोःकोट्योरंतरं
शैलाः कर्णो यत्र त्रयोदश॥ भुजकोटी पृथक् तत्र वदाशु गणकोत्तम

॥२८॥

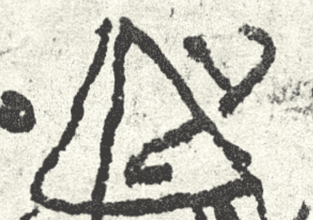
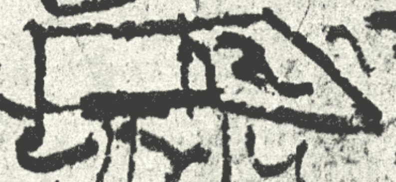
करणसूत्रं ॥ अन्योन्यमूलाग्रगसूत्रयोगाद्वेण्वोर्वधे योगहृतेऽव
लंबः ॥ वंशौ स्वयोगेन हृतावभीष्टभूघ्नौ च लंबोभयतः कुखंडे ॥ उ
दाहरणं ॥ पंचदशदशकरोच्छ्रयवेण्वोरज्ञातमध्यभूमिकयोः ॥ इ
तरेतरमूलाग्रगसूत्रयुतेर्लंबमाचक्ष्व ॥ न्यासः वेण्वोर्वधः १५० वे
ण्वोः स्वयोगहृतो अवलंबः ६ अभीष्टभूघ्नौ वंशौ ७५।५० स्वयोगहृ
तौ २५ आबाधे स्यातां ॥ अथवा भूः १० खंडे ६।४ वा भूः २० खंडे १२।८
सर्वत्र लंबः स एव ॥ ६ प ॥ अथाक्षेत्रलक्षणसूत्रं ॥ धृष्टो
द्दिष्टमृजुभुजं क्षेत्रं यत्रैकबाहुतः स्वल्पाः ॥ तदितरभुजयुति
स्था वा तुल्या ज्ञेयं तदक्षेत्रं ॥ उदाहरणं ॥ चतुरस्रे द्विषड्त्र्यकेऽनु
जा स्त्रस्रे त्रिषणनवा ॥ उद्दिष्टाप यत्र धृष्टेन तदक्षेत्रं विनिर्दिशत ॥
न्यासः एवमैनेअनुपपन्ने क्षेत्रे ऋजुराली कोऽगुलस्था नेष्टवि

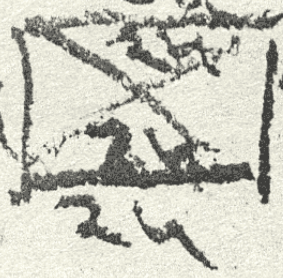
८१०॥ ०

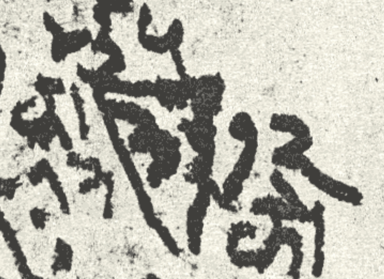
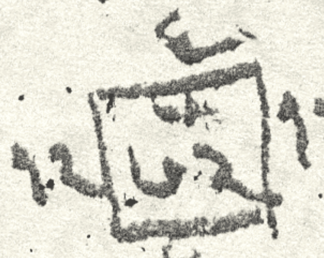
न्यस्यास्योपपत्तिर्दर्शनीया॥ क्षेत्रदर्शनं १४ ... ५६ करणसूत्रं॥ त्रि-
भुजे भुजयोर्योगस्तदन्तरगुणो भुवा हृतो लब्ध्या॥ ॥द्विष्ठा भूरूनयु-
ता दलिता बाधे तयोः स्यातां॥ स्वाबाधाभुजकृत्योरन्तरमूलं प्रजा-
॥३०॥
यते लंबः॥ लंबगुणं भूम्यर्धं स्पष्टं त्रिभुजे फलं भवति॥ उदाहरणं॥
क्षेत्रे महीमनुमितात्रिभुजे भुजौ तु यत्र त्रयोदशतिथिप्रमितौ च
मित्रध
यस्य॥ तत्राबलंबकमिति कथयावबाधे क्षिप्रं तथा च समकोष्ठ-
॥३०॥
मिति फलाख्याः॥ न्यासः॥ दर्शनं॥ १३

१५ लब्धे आबाधे ५।९ लं-
बकः १२ क्षेत्रफलं ८४ अत्रोद्देशकः॥ दशसप्तदशप्र-
मौ भुजौ त्रिभुजे यत्र नवप्रमा मही॥ अबधे वद लंबकं तथा गणि-
तं गणितविचक्षणाशु तन्मे॥ अत्र त्रिभुजे भुजयोर्योग २७ यादद-
नालब्धं २५ अनेन भूरूना न स्यादतोऽस्मादेव भूरपनीता शेषार्धं
ऋणगता बाध्यादिग्वैपरीत्येनेत्यर्थः॥ जाते आबाधे ६।१५ अतः

मयतोऽपि जातोऽलंबः ॥ ८ फलं ३६ १० करणसूत्रं ॥ सर्वदोर्युति
दलं चतुस्स्थितं बाहुभिर्विरहितं च घातात् तत्पदं ॥ स्थूलमस्फुटफ
लं चतुर्भुजे स्पष्टमनुदितं त्रिबाहुके ॥ उदाहरणं ॥ भूमिश्चतु
र्दश मिता मुखमेकसंख्यं बाहू त्रयोदश दिवाकरसंमितौ च ॥ लंबो
ऽपि यत्र रविसंख्यक एव तत्र क्षेत्रे फलं कथय तत्कथितं यदाद्यैः ॥
न्यासः । यथोक्तकरणेन जातं फलं करणी १५९०० अस्याः पदं किं
चिन्न्यूनमेकचत्वारिंशदधिकं शतं १४१ इदमत्र क्षेत्रे १२ १३ न वास्त
वं फलं ॥ लंबेन भिन्नं कुमुखैक्यखंडमिति वक्ष्यमाणप्रकारेण वास्त
वं फलमिदं १५० अत्र त्रिभुजस्य पूर्वोदाहृतस्यान्यासः ॥ अनेनापि
प्रकारेण न दृष्ट वास्तवं फलं ८४ १३ १५ अथ स्थूलत्वनिरूपणार्थं सूत्र
॥ चतुर्भुजस्यानियतौ हि कर्णौ कथं ततोऽस्मिन्नियतं फलं स्यात् ॥
प्रसाधितौ तच्छ्रवणौ यदाद्यैः स्वकल्पितौ तावितरत्र न स्तः ॥ तेष्ववा

ह्रस्वपरोच्चकर्णौ वेनकथाक्षेत्रफलं तत्र च ॥ चतुर्भुजे हि एकांतरकोणा
णाभ्यां तः शविश्यमागौ न संसच्च कर्णे संकोच पतः ॥ द्वितरो
तुबाहि रपसरं तौ स्वकर्णवर्ध्य पतः ॥ अनउक्ते ने षबबाहु षपरो
चकर्णा विति ॥ लंबयोः कर्णयोर्वैकमनिर्दिश्यापरान्कथं ॥ ८८
सा नियतस्त्वे पि नियतं चापितत्फलं ॥ स ८८ कः पिशाचोवावक्ता
वा भिन्नसंततः ॥ यो न वेत्ति चतुर्बाहोक्षेत्रस्यानियतास्थि ति ॥ कर ॥३२॥
णस्तत्रैसार्धं श्लोकद्वयं ॥ इष्टा श्रुति तुल्य चतुर्भुजस्यकल्प्याथ
तद्वर्गविवर्जिताया ॥ चतुर्गुणाबाहुकृते लिसेदा यं मूलं द्वितीयश्र ४ क्षेत्रस्य पंच कृति तुल्य
वणप्रमाणं ॥ अतुल्यकर्णाभिहति र्द्विभक्ता फलं स्फुटं तुल्यचतु
र्भुजस्य कर्णौ समतश्च गाणतं गणत्र चतुष्यातुल्यश्रुतेश्चखलुत
स्यतथापतस्यपाद्व तत्तीरसमिताष्टमितेच दैर्घ्ये ॥ प्रथमक्षेत्र
स्यन्यासः २५ २८ अत्र न्तरसो योगपदामितेजानाश्रुतिरत्रपय

चापि तुल्येपि च १२५० गणितं च भेदः ॥ अथ त्रिंशन्मितामेकां श्रुतिं प्रकल्प्य
जातान्यदर्शने । अत्र गणितं ६०० अथवा चतुर्दशमि
तामेकां श्रुतिं प्रकल्प्य जातो न्यकर्णः ४८ गणितं ३३६
अथायतस्य न्यासः अस्य गणितं ७ उदाहरणं ॥ क्षेत्रस्य प
स्यवदनं मदनारि६ लम्बं विभिन्नाम राधिगुणितेन मुखेन तुल्या ॥
बाहू त्रयोदशनखप्रमितौ बलंबः स्युर्येर्भूस्तस्य गणितं वद तस्य
किं स्यात् तत्र न्यासः अत्र सर्वदोर्युतिदलं चतुःस्थं न मिस्या
दिना स्थूलफलं २६५ बालत्वं तु लंबेन निष्पन्नं मुखैक्यखेऽमि
ति जातं १०८ अथ क्षेत्रस्य रव उ चापं स्वात स्फलानि पृथगानी
ये कं चक्षुत्वो अस्य फलस्योपपत्ति दर्शनीया तथा दर्शनं ॥
  उदाहरणं पंचाशदेकसहिता वदनं यदीयं भू
पंचसप्तति ॥ मिता प्रमितोप्य षष्ट्या । सव्योऽनु दोर्द्विगु

लीला०

णविंशतिसंमितोन्यलम्बतोऽस्मिन् फलं श्रवणालंबमिती: प्रचक्ष्व ॥

न्यासः फलाबलं च सूतीनां सूत्रं ॥ ज्ञाते बलं वे श्रवणः श्रु

तौ तु लंबः फलं स्यान्नियतं चैतन्न ॥ कर्णस्यानियतत्वाल्लंबोप्य

नियत इत्यर्थः ॥ लंबज्ञानार्थं सूत्रं ॥ चतुर्भुजांतस्त्रिभुजे बलंबः

प्रकल्प्य कुर्यात्सौ कर्णभुजौ मही च ॥ अन्यलंबतानार्थं स ल्पचतुर्भुजाद्या

जी:समलम्ब ७७ दक्षिणभुजमूलगामी केनिमितः कल्पितः ७७ अनेन ॥३२॥

॥३२

चतुर्भुजांतस्त्रिभुजं कल्पितं ॥ तत्रसौ कर्णः एकोभु

जः ॥ सर्वोभुजो द्वितीयो भुजः ॥ से बाऽन्तः प्राग्वल्लंबाबाधाः जाता:

 त्रिभुजे भुजयोर्योगः इत्यादिकरणेन लंबाबाधा इत्यादि ॥

७८ दर्शनं ॥ अथ लंबे ज्ञाते कर्णज्ञानार्थं सूत्रं ॥ यल्लं

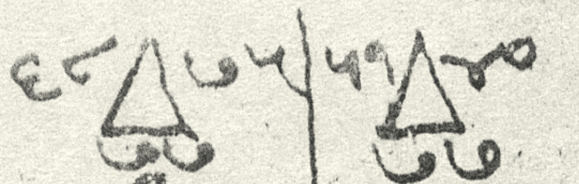
ब लंबाश्रितबाहुवर्गविश्लेषमूलं कथिताबाधा ॥

तदूनभूवर्गसमन्वितस्य यल्लंबवर्गस्य पदं स कर्णः ॥ तत्र चतु

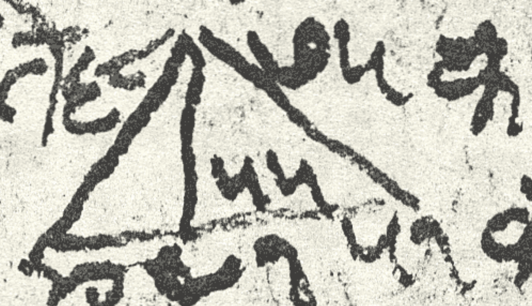
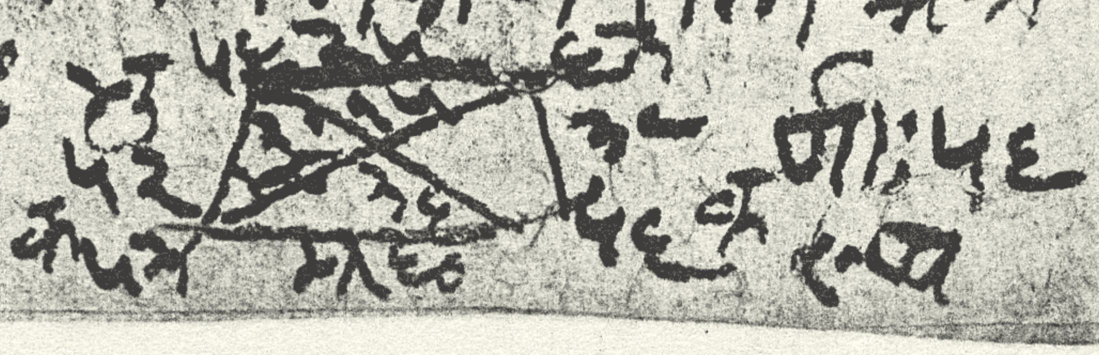
६४

भुजे स्वव्यभुजाग्रालंबः कि कल्पितः ३०८ अतो जाताबाधा १५
तद्दूनाघ्नः ३३०९ वर्गः ५३३४७ १ लंबः ३०८ वर्गः ९४८६४ वर्गयोगः १४८२५
पंचविंशद्भिनकाः ५८२८ मूलं ७७ प्राक्कल्पितकर्णः तद्वूनेभवर्ग २५
समान्वितमध्येपादिनाकर्णः ७७ अथ द्वितीयकर्णलानार्थं सूत्रं ॥ इष्टो
न्यकर्णः प्रथमं प्रकल्पस्यस्तेतु कर्णो न्यपताश्रिते ये । कर्णाश्रयोः क्ष्मा
मितरौ च बाहू प्रकल्प्यलंबावबधाश्च साध्या ॥ अबाधयोरेकककु
प्स्थयोर्यत्स्यादंतरं तदृतिसंयुतस्य ॥ लंबैक्यवर्गस्य पदं द्वितीयः
कर्णो भवेत्सर्वचतुर्भुजेषु ॥ तत्रोवचतुर्भुजे स्वव्यभुजाग्राद्दक्षिण
भुजमूलगामिनः कर्णस्य किल मानं कल्पितं ॥ ७७ ॥ एतत्कर्णरेखा
बाहुन्नस्यक्ष्मात्रस्य मध्य रेखोभयतो यत्र्यस्रे उत्पन्ने तयोः कर्णाभि
तं क्ष्मामिप्रकल्प्य तदितरौ भुजौ भुजौ च प्रकल्प्य प्राग्वल्लंबौ बाधाश्च

लीला

साधिता:॥ दर्शनं॥ ८० लंबौ ६०। २४ आबाधयोरेकक
कुपृष्ठयो: ४४।३२ पदतरं लंबनिपातांतरमप
र्थ: अंतरस्य १३ कृति: १६९ लंबैक्य ८४ कृति: ७०५६ अनयोर्योग:
७२२५ तस्य पदं द्वितीयकर्णप्रमाणं अत्र कर्ण: ८५ वा लंबनिपा
तादाबाधांतरकृतेस्या १६९ स्तथा लंबैक्यकृतेर्योग: ७२२५ अ
स्य पदं द्वितीयकर्णप्रमाणं ८५ एवं लंबत्र्य अत्रेष्टकर्ण कर्णकल्प ॥३३॥
नविशेषोऽस्ति तत्र सूत्रं ॥ कर्णाश्रितस्वल्पभुजैक्यमुर्वी प्रकल्प्य
तेच्छेष मितौ च बाहू ॥ साध्यौ च लंबौ च तथान्यकर्ण स्वोर्व्या: कथंचि
त्प्रवणा न दीर्घ: ॥ तद्वन्यलंबाल्लघुता पदं स्याल्लंबेष्टकर्ण: सुधिया
प्रकल्प्य: ॥ चतुर्भुजेऽपि एकोत्र कोणाववलंबमान: संवाच्य मानं त्रि
भुजत्वं याति गतत्रे वकोणलंबाल्लघुभुजयोरैक्यम्भूमि: तदित
रौ भुजौ च प्रकल्प्य प्राग्वत् साधितौ बलंबस्तस्मात् लंबो व्यमान: क

णीः कथंचिन्न्यूनो न स्यात्॥ नादितरोऽन्यमेरधिको न स्यात्॥ एवमुभय
थापि एतदनुक्तमपि बुधिमता ज्ञायते॥ ७५ कर्णस्त्र्यं त्वाधं॥
अस्येतु कर्णोऽपतत्स्थिते यतयोः फले कथं फलमत्र तन्नेन॥
अनंतरोक्तचोत रैत्र्यस्त्रयोः फले ५२०।१२५० अनयोरैक्यं तस्य
फलं॥१७७०॥ करणस्त्रैवत्राद्युः॥ समानलंबस्य चतुर्भुजस्य मु
खोनभूमिं पारकल्प्य भूमिं॥ भुजो भुजौ त्र्यस्त्रवदेव साध्यते तस्याव
धे लंबमितिस्तात्स्व॥ आबाधयोना चतुरस्त्र भूमिस्तत्कुब्जवर्गैक्यप
दं श्रुतिःस्यात्॥ समानलंबे लघुदोःकुयोगात् मुखान्यदोः संयुतिर
ल्पकास्यात्॥ उदाहरणं॥ द्विपंचाशन्मितं व्यक च त्वारिंशन्मितौ
भुजौ॥ मुखे तु पंचविंशत्तुल्यंच भ्यामहीकिल॥ अतुल्यलंबके
क्षेत्र मिदं पूर्वैरुदाहृतं॥ पट्टपंचाशत्त्रिषष्टिस्त्रीन्यतेकर्णयोर्मि
तीः॥ कर्णो तत्राऽपरौ ब्रूहि समलंब चतस्थुतीन्यासः

लीॱव

इह कर्णत्रिबाहुमितं ३ प्रकल्प्य प्राग्वज्जातोन्यकः॥ अथवा षट्
पंचाशल्लब्धाने द्वात्रिंशन्मितं ३२ कर्णं प्रकल्प्य प्राग्वत्साध्यमाने
कर्णजातं करणीखंडद्वयं ६५२।१२) ०० इदं खंडद्वयं महदिष्ट २५
वर्गेण ६२५ गुणितं ३८२२५११६८७५०० अनयोर्मूले ६२०।१२५
इष्टवर्गमूलेन २५ भक्ते जाते फले २४८/२५ लं ५१ २८/२५ अनयोर्वर्गेण म

॥२४॥

हतेष्टेनैतेषामादिनाऽऽसन्नमूले २४/२५ कं २५ द्वितीयः कर्णः इस
र्थः ७५/२५ अत्राप्युक्तकल्पनेनापि भवति॥ अथ नदेव क्षेत्रं चे

॥२४॥

त्समलंबं तदा मुखे न भूमिं परिकल्प्य भूमिमितिलंबहा
र्थं कल्पितं अस्य क्षेत्रं पर ३८ अत्र जाते आबाधे ६।१८२
लंबश्च करणीगतः ३८०१५/२५ २२/२५ ६ ९ २५ प्रकल्प्य अस्य ॥ मू
लं करणेन जातं ३८ अ/६२२ पंचत्रिचतुर्भुजे समलंबः॥ लंघ्याबा

धोऽनिन्नभूमिः ६० वर्गः लंबस्य च वर्गयो ३२५ ग ५०७६ अयं कर्णव
र्गः ॥ एवं बृहदाबाधायाः द्वितीयकर्णवर्गः २१७६ अनयोः सम
मूलकरणेन जातौ कर्णौ [illegible] सूत्रं ॥ एवं चतुरस्त्रे [illegible] बाहुध
न्यावन्यो [illegible] ॥ एवमानियतेषोपि नियतः कर्णावानीतौ ब्रह्म
गुप्ताद्यैः ॥ तदानयनं गणितं लघ्व्याबाधोनित भूमिः ६० जातं [illegible]
अस्य वर्गः [illegible] लंबवर्गः [illegible] अनयोर्योगः १२६२२५ छेदगमे चे
फलं ५०७[illegible] करणीगतकर्णः २५ ॥ बृहदाबाधायाः [illegible] चतुरस्त्रभू ६०
ऊना १२८ अस्य वर्गः [illegible] लंबवर्गः [illegible] अनयोर्योगः ५[illegible]००
छेदगमे २१७६ अयं द्वितीयः कर्णः करणीगतः [illegible] १०० [illegible]
फलस्य वर्गगुणितो ५[illegible]००० । २१७६ मूलं छेदगमे जातौ [illegible] ३२५ सम
कर्णौ [illegible] अथ सूत्रं ॥ कर्णाश्रितभुजघातैक्यमुभयथान्योन्यभा
जितं गुणयेत् ॥ योगेन भुजप्रतिभुजवधयोः कर्णौ पदे विषमे कर्णे

ली० व

श्रितभुजयोः २५।३९ अन्यपार्श्वे ५२।६० घातो ९७५।३१२० ऐक्यं ४०९५ एवमन्यकर्णाश्रितभुजयोः २५।५२ अन्यपार्श्वे ३९।६० अनयोर्घातौ १३००।२३४० ऐक्यं ३६४० अन्योन्यभाजिते ४०९५/३६४० ३६४०/४०९५ भुजप्रतिभुजयोः २५।६० ३९।५२ अनयोर्घातौ १५००।२०२८ ऐक्यं ३५२८

॥२५॥ अनेन गुणयेत् ऐक्यं ३५२८ | ३५२८ ४०९५/३६४० | ३५२८ ३६४०/४०९५ | यथासंभवं अपवर्तनेन लब्धौ कर्णौ ६३।५६

कर्णाश्रितभुजघातैक्यस्य गणितमिदं अन्योन्यमनुशेषं ५५ अनेनापवर्त्यैक्यं ३५२८ ३५२८ अस्य कर्णानयनस्य प्रक्रिया गौरवं लघुप्रक्रियादर्शनं क रोण्याह ॥ अभीष्टजात्यद्वयबाहुकोट्यः परस्परं कर्णहता भुजा इति ॥ चतुर्भुजं यद्विषमं प्रकल्पितं श्रुतौ तु तत्रात्र भुजद्वयात ततः ॥ बाहुकोटिवधः कोटिवधेन युक् स्यात् कोर्णस्तु तिः कोटिभुजावधैक्यं ॥ अन्यात्मघोसस्वपि साध्य ने

र वं

स्मिन्नूनत्वैः त्र्यस्रयन्नहतं न विज्ञः ॥ इष्टजात्यद्वयं ॥ ... १२ ...

रेतरकर्णाहताः भुजकोटयस्ता संभवन्ति ते लघुमुखमिति

त्र्यस्रक्षेत्रदर्शनं ५६ २५ ५२ अत्र कर्णौ महतायासेनानीतौ

... आयत ... ३९ जात्यद्वयस्येतरेतरभुजको

ट्योर्घातः ... नयोरैक्यमेकः कर्णः ६३ बाह्वोः

कोट्योश्च वधो ... अनयोरैक्यमन्यः कर्णः ५६ एवं मुखे न ह्रस्व

ते ॥ अथ यदि पार्श्वभुजमुखयोर्व्यत्ययं कृत्वान्यत्क्षेत्रं तज्जा

त्यद्वयकर्णयोर्वधो द्वितीयः कर्णः स्यात् ॥ ... ॥ अथ सूचीक्षेत्रोदा

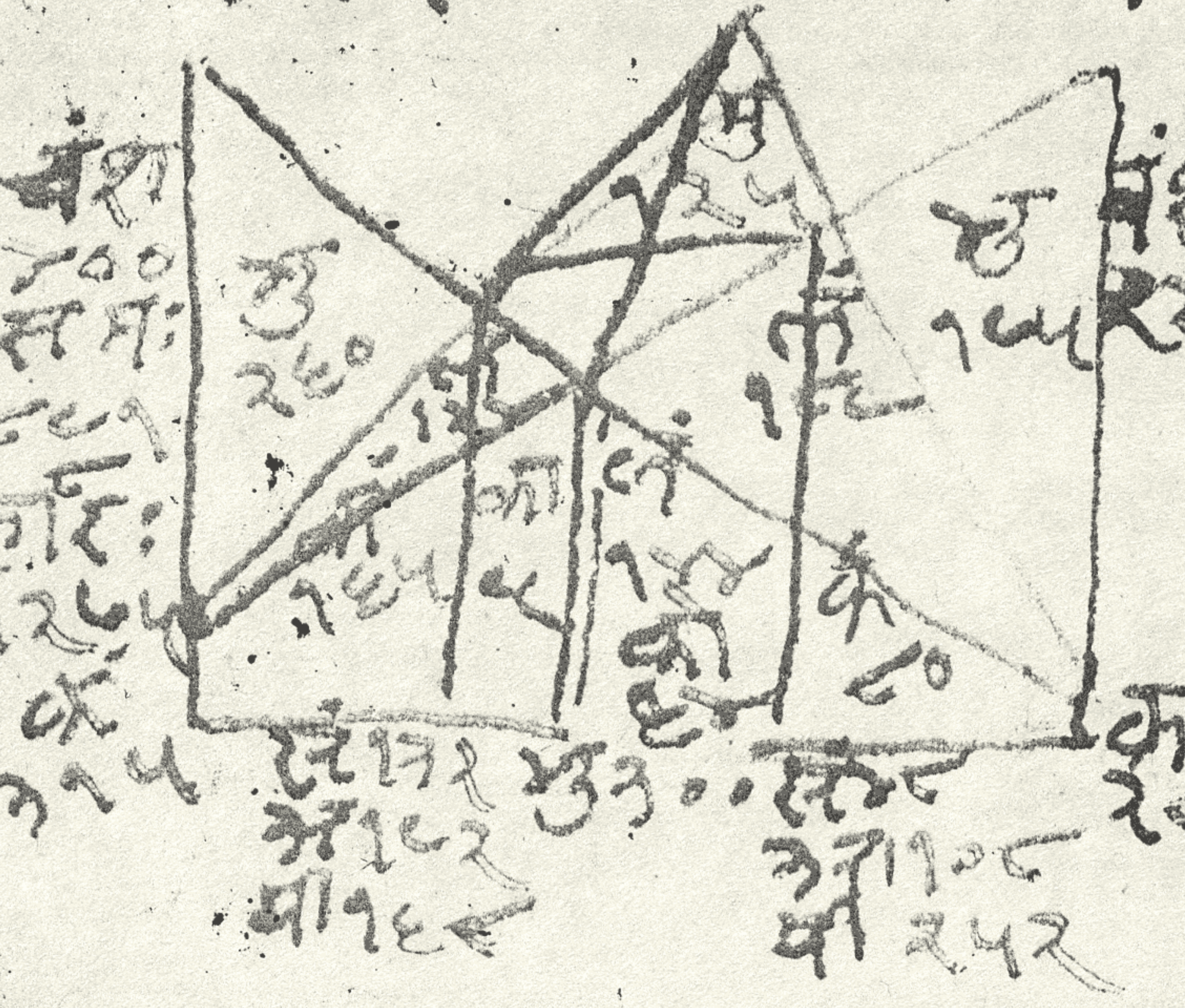
हरणं ॥ क्षेत्रे यत्र शतत्रयं क्षितिमितिस्त्वेकं तुल्यमुखं बाहवो

... तिथिः शरातिथ्यः ... तुल्यौ च तत्र श्रुती ॥ एकाखाष्टयमैः स

मा तिथिगुणैरन्यायतकुब्जकौ तुल्यौ ... तत्तथा जिनयमैर्या

व

गाश्च योलंयाः॥ तत्र खंडेकथवाधरे श्रवणयोर्योगाच्चलंबावधा
स्तोस्ते चीनिज मार्गद्दृश्यभुजयोर्योगनयास्यात्तनः॥ साबा
धं वदलं बुकेच भुजयोः स्तच्चाप्रमार्गेचके सर्वे गणितिकष्य
दृवनिदारादृसेत्रे त्र्यदक्षोस्तिचेतु॥ अत्र भूमाने ३०० मुखं १२५
॥३७॥ बाहू २६० ॥ १७५ कर्णौ २८० । ३१५ लंबौ १६८ । २२४ करणस्त्रैः ॥ लं ॥३८॥
बतदाश्रितबाह्वोर्मध्यं संध्याख्यमस्य लंबस्या॥ संध्यूनाभूः पी

ठं साध्यं यस्याधरं खंडं॥ तत्संधिर्द्विष्ठः पर
लंबश्रवणाहतौ व्यापीठेन॥ मत्यौ लंबभु
योर्योगास्यातां मध्यःखंडे॥ अत्र लंबः १६८
तदाश्रितबाहुः १७५ अनयोर्मध्यामत्याबाधा
सा संधिसंज्ञा॥ ४९ तदूनितभूरितिद्वितीया
बाधा सा पीठसंज्ञा॥ २५१ एवं द्वितीयलंबः २२४

नरा [illegible] भ्रितबाहुः २६० संधिः १३२ पीठं १६८ अथास्य लंबस्य १८० अधः
खंडं साध्यते अस्य संधिः ७८ परलंबेनानेन २२७ ऊनवर्णेन च २८० पृथ
ग्गुणितः परपीठेन भक्तो १६८ लब्धं लंबाधः खंडं ६७ करणाधः खं
डं च ८० एवं द्वितीयलंबस्यास्य २२४ संधिः १३२ परलंबेन १८० ऊनेन
न च ३१५ पृथग्गुणितः परपीठेन २५२ भक्तो लब्धं लंबाधः खंडं ७७
करणाधः खंडं च १६५ अथ कर्णयोर्योगादधो लंबज्ञानार्थं सूत्रं ॥ लं
बौ भक्तौ निजनिजपीठविभक्तौ च वेशास्तः ॥ [illegible] आम्यक्षुलो
योगाल्लब्धः कुखंडे च १०५० एवं तत्र लब्धौ वेशौ ॥ २२५।८०० आम्या
मन्यान्य [illegible] करणेन लब्धः करणयोर्यो
गादधो लंबः [illegible] कुखंडे च १०।१७२ अथ सूचीलंबाबाधाज्ञाना
र्थं सूत्रं ॥ लंबहतो निजसंधिः परलंबगुणः स्वमाकृपाद्धे [illegible] ॥ त

८१

मपरसंध्यारेवंगस्तेनोस्ततोतोवा॥२०६समपरसंधीमध्योत्र
च्याबाधेहयकृस्याती॥हारहनुःपरलंबःस्त्रचीलंबोमवेद्भुजः॥
स्त्रचीलंबभुजजोमिजनिजलंबोस्तनोभुजौस्त्रच्या॥एवेद्दे
त्रक्षेत्रःप्राप्तेस्त्रेताशिकार्चितेपते॥१०८ अनंकिलायंलंबः२२८
अस्यसंधिः१२स्अयंपरलंबोनानेन१८७गुणितोनेन२२अक्तः॥ ॥३॥
लमाख्या८आनः८५१ अस्यपरसंधेश्चव४८यागोहारः स्यात्१२७५
अनेनलम:परसंधिश्चमकोमिगुणश्चजातेस्त्रच्याबाधे
१५३६।१५८४ परलंबः१८म्रमिगुणोहारः३००मक्ताजातःस्त्र
चीलंबः॥१२० स्त्रचिलंबोनगुणितोभुजोयं॥२६० स्वलंबाव्या
मोव्यं१८२२४ यथाक्रमंमकोजातोस्त्रमार्गेष्योस्त्रचीभुजौ
६२४०।५२० एवमत्रसर्वत्रभागहारराशीनांअमागुण्यगुणकोया

गं फलं स्प्रकल्प्या सूचियात्रैराशिकमत्र संयद्वत्तु ॥ व्यासे करणसूत्रं ॥ व्या
से भनंदाग्नि ३९२७ हते विभक्ते खबाणसूर्यैः १२५० परिधिस्तु सूक्ष्मः
॥ द्वाविंशतिघ्ने विहृतेथ शैलैः स्थूलोथवा स्याद्व्यवहारयोग्यः ॥ ३६ ॥ उदा
हरणं ॥ विष्कंभमानं किल सप्त यत्र तत्र प्रमाणं परिधेः प्रचक्ष्व ॥ द्वा
तिथ्ये ५ विंशतिस्य परिधिः प्रमाणं तद्व्याससंख्यां च सखे विचिंत्य ॥ न्यासः ॥ लब्धं
परिधिमानं [illegible] स्थूलं वा २२ ॥ लब्धं गुणहारविपर्ययेण व्यासमानं
[illegible] स्थूलं वा ७ ॥ करणसूत्रं ॥ वृत्तक्षेत्रे परिधिगुणितव्यासपादः
फलं तत् क्षुण्णं वेदैरुपरि परितः कंदुकस्येव जालं ॥ गोलस्यै
वं तदपि च फलं पृष्ठजं व्यासनिघ्नं षड्भिर्भक्तं भवति नियतं गोल
गर्भे घनाख्यं ॥ उदाहरणं ॥ यद्व्यासस्तुरगैर्मितः किल फलं क्षेत्रे स
मे तत्र किं व्यासः सप्तमितश्च यस्य सुमते गोलस्य तस्यापि किं ॥ ८

तिव्हस्त्रांनपंचाशव्याबाणमितालसखे ॥ तत्र खंडवद बाणाज्यां ज्याबाणानांच विस्तरेण ॥

लीलाव

षडंकदंडकजालसंनिभफलं तस्यैव गोलस्य किं मध्ये ब्रूहि फलं घ
नं च विमलं चेद्वेत्सि लीलावती ॥ न्यासः (७) लब्धं पृष्ठे फलं १५३
गोल फलं १५४ गोलस्यांतर्घनफलं १७९ करणसूत्रं ॥ व्यासस्य
वर्गो भनना ॥ वाग्निनिघ्नः सूक्ष्मं फलं पंचसहस्रभक्तं ॥ रुद्रा
हते शक्रहृते पदं वा स्यात्स्थूलं फलं तद्व्यवहारयोग्यं ॥ घनीकृतव्यास

॥७८॥ ॥७९॥

दलं निजैकविंशांशयुग् गोलफलं घनं स्यात् ॥ ज्ञातं लब्धं च तत्क्षेत्र
फलं ३८ स्थूलं वा ३८ घनफलं स्थूलं वा १७९ करणसूत्रं ॥ ज्याव्या
सयोगांतरघातमूलं व्यासस्तदूनो दलितः शरः स्यात् ॥ व्यासाच्छरो
नाच्छरसंगुणाच्च मूलं द्विनिघ्नं भवतीह जीवा ॥ जीवार्धवर्गे शरभक्त
युक्ते व्यासप्रमाणं प्रवदंति वृत्ते ॥ अत्रोद्देशकः ॥ दशविस्तृ
तिं ॥ न्यासः ⊕ लब्धा बाणमितिः २ अथ ज्ञाते बाणे लब्धा ज्या ॥ अर्ध

पाबाणपौ स्तीतयोलब्धाविस्त्यति:१०करणसत्रंगत्रिघ्नकाग्नि

नमक्षु दैः१०३८२॥स्त्रेबणाष्ठ्गाष्टमिः॥८ ८वेदाग्निपं

चरवाग्नौ ७०५ ४ खखाग्नोमेटसेः मानगा६०००० बाणेषु

नखकाणे ५२०५ पाद्वा द्विनेदाणुसागरैः॥ २कुरामदशावे

दै ७०३१ व्यासेस माह. ना॥ खखखाम्नाकेसे १२०००० ०नदो

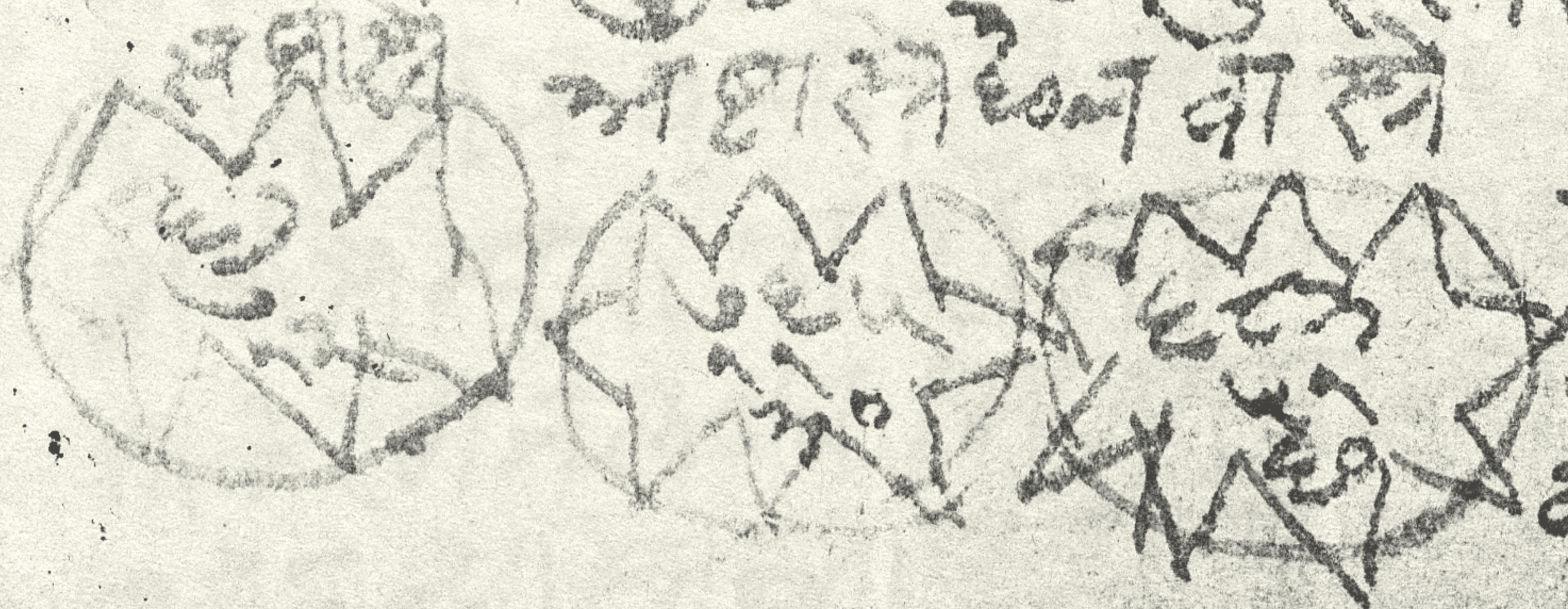
लंव्यंतेन्कमशोसुधा:॥ न्नीतस्य स्पृवीणा ननात्यातं एपकृ

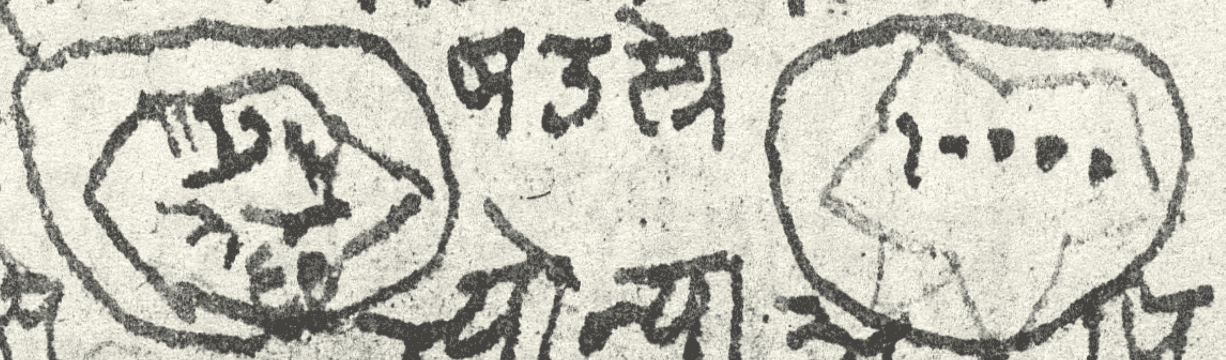
एपकृगे दाह रणं॥ सहत्राह्वितपव्यासंयहृतं तस्य मध्यतः॥ह

मध्यस्थादिकानांमे आन्वेदएषकृएषकृ॥ व्यासः॥लब्धंव्यस

पउनाने ५३२ चंद्रदरसे पंचासे पउसे

आष्टासे ६०० वासे

एवमिष्टव्यास व्योन्या पि

जीवासिध्यति॥नास्गोलेपासतो

वध्या॥ अथस्थूलजीवाज्ञानंलघुरिणया॥

१२

श्री०व०

चापानानि परिधिः अथ माकरपस्यास्पं चाहतः पारधिवर्ग चतुर्थभा
गः॥ आद्यानितेन खलु तेन भजेच्चतुर्थ्या व्यासाहतं अथ न मामि
त्यकास्यास्य उदाहरणं॥ अष्टादशांशोनव्यते: समानमेकादिनिचे
न चेपत्र चापं॥ एथकु एथकु तच्च नदाशु जीवां खर्वाकेमितं व्यासद
लं च पत्र ॥ अत्र कल्पितो व्यासः २० अत्र किल परिधिः ७५ अस्या

॥३८॥

ष्टादशांशेन एथकु एथकु एकागुणा तेन तुल्येष धनुषि कल्पिता
साध्याः गुणिताः १६३२० हरेण भक्ताः लब्धं चापानि क्रमेण ज्ञाता
नि [illegible] इत्यादि॥ अथ बालु खाथ पारधे इष्टादशांशेन परि
धिं धनुषि चापं [illegible] ज्याः साध्यते॥ तथापि ता एवं ज्ञेवं॥ अप
[illegible] व्यासः परिधिः ७८ चापानि [illegible] ७।८।९ यथो
[illegible] करणेन लब्धानि ज्यामानानि [illegible]
एवमन्यस्मिन्नपि व्यासे॥ अन्यथा कारेण॥ स्थूल परिधिः ७५

व्यासः २४० अस्याः षड्दशांशः चापं २० उनयोः द्विघ्नचापशराङ्गः

अपवर्जितापवर्त्तनाः परिधिः १८ चाप २ चापेनऊन परिधिः १६ चाप

घ्नः ३२ स एव आद्या परिधिवर्गः ३२४ चतुर्थांशः ८१ पंचगुणिता ४०५

आद्योनः ३७३ हरः व्यासः २४० चतुर्भिर्गुणः ९६० अनेन एतेऽ

गुणिता १७२८० हरः ३७३ लब्धं चापानि क्रमेण ज्याता निः २८

१२० करणसूत्रं ॥ व्यासाब्धिघातयुतमौर्विकया विभक्तो जीवा

घ्नपंचगुणितः परिधिस्तु वर्गः ॥ लब्धोनितात्परिधिवर्गचतुर्थ

भागादाप्ते पदे द्वलदलात्पतिते धनुः स्यात् ॥ उदाहरणं ॥ विदितो

ह्यत्र गुणात्तेनोवद्ते पामपृच्छ नो धनूंषि मेती ॥ यदि तेऽस्ति धनुर्गुण

क्रियायां गणिते गणितिकातिनिपुणं ॥ व्यासः २४० ज्याः [illegible]

[illegible] सर्वत्रापवर्जितपरिधिः १८ व्यासाब्धिघातः ९६०

मौर्विकया ४२ युतः १००२ हरः परिधिवर्गः ३२४ जीवा चतुर्थांशेन गु

ह्रो०वृ०

णतः २४०२ पंचगुणितः ७०१० हरहृते लब्धं १६ पारधिवर्गचतु

र्थभागः ७० आनीतः ६५ अस्मात् पदे ८ व्यतिदलोपतितेज्यानं ध

नु १२ अपवर्तितानीकेनगुणितेज्यातं तदेवं ॥ एवं ज्यानाथ न्नोषि ॥ ॥

८ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ जाः ३ ॥ १२ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १८ ॥ २० ॥ २२६ ॥ २३६ ॥ २४०

स एवापवर्तिता परिधिः १८ अतोज्याता नि धनूंषि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८

॥४॥ एतानि परिध्यष्टादशांशेन गुणितानि स्युः ॥ इति श्रीभास्कराचा ॥५॥

र्यविरचितायां गणितपाट्यां लीलावत्यां क्षेत्रव्यवहारः ॥ ॥ अ

थ खातव्यवहारे करणसूत्रं ॥ गणयित्वा विस्तारं बहुषु स्था

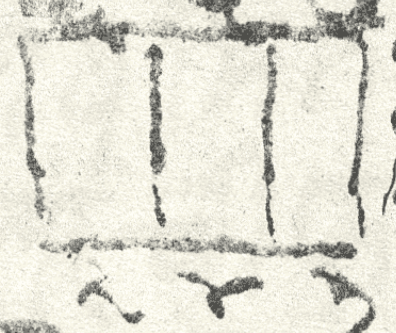
नेषु तद्युतिर्भाज्या ॥ स्थानकमित्या सममितिरेवं दैर्घ्ये च वे

धे च ॥ क्षेत्रफलं वेधगुणं खाते घनहस्तसंख्या स्यात् ॥ उदाह

रणं ॥ भुजवक्रतया दैर्घ्यं दशेशार्ककरैर्मितं ॥ त्रिषु स्थानेषु

षट् पंचसप्तहस्ता च विस्तृतिः ॥ यस्य खातस्य वेधोपि द्विच

तास्यामिनः सखे ॥ तत्र खातोकपं तस्युर्पेनहस्तान्त्राचक्ष्व

मा ॥ न्यासः अत्र समानिकरणेन विस्तारहस्ताः ६ दैर्घ्ये

च ११ वेधे ३ क्षेत्रफलं ६६ वेधगुणं घनहस्तमानं १९८

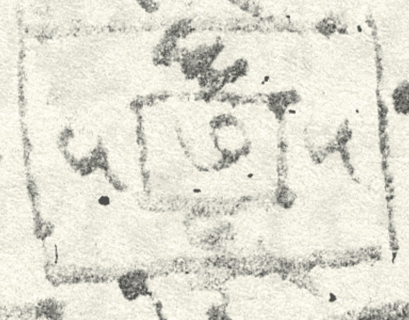
दर्शनं दकरेण तत्र ॥ मुखजतलजतद्युतिजक्षेत्रफले

क्यं षड्भिः ॥ क्षेत्रफलसममेवं वेधगुणं घनफलस्य

ष ॥ समखातफलं त्र्यंशः सूचीखाते फलं भवति ॥ उदाहरणं

मुखदशद्वादशतल्यहस्तविस्तारदैर्घ्ये तुले तदर्धोपस्याः

सखे समकेर वेधः का खाते संख्या वद तत्र वाप्यां ॥ न्यासः

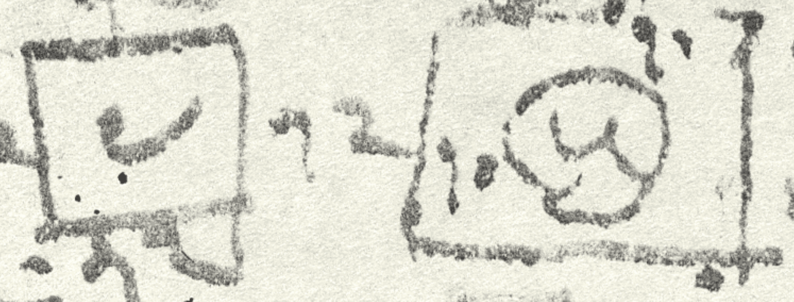
 १० मुखजे १२।१० अनयोर्घाते मुखजक्षेत्रफलं १२०

तलजे ५।६ अनयोर्घाते तलजक्षेत्रफलं ३०

त युतिजे १७।१५ अनयोर्घाते युतिजक्षेत्रफलं २७०

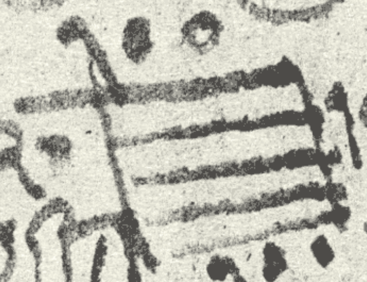
त्रयाणां फलानां योगः ४२० षड्भक्तः ७० एवं वेधगुणं जातं क्षे

त्रफलं ४८ उदाहरणं ॥ खातेथ तिग्मकरतुल्यचतुर्भुजे च
किं स्यात्फलं नवमितः किल यत्र वेधः ॥ चत्तेन धे व दश वितस्ति
तिपंच वैधे सूचीफलं वद ततोश्च वद थकुछ पक मेशान्यासः

न्यास खातफलं १२९६ सूचीफलं ४३२ द्वितीय
न्यासः वेधः ५ विस्तारः १० अत्र खातक्षेत्रफलं ॥१॥
लं ७८ ।५७ स्थूलफलं ३९५० स्थूलखातसूचीफलं ३९५० इति खातव्य
वहारः ॥ अथ चितौ करणसूत्रं ॥ उच्छ्रयेण गुणितं चितेर
पि क्षेत्रसंभवफलं घनं भवेत् ॥ इष्टिकाघनहृते घने चिते
रिष्टिकापरिमितिश्च लभ्यते ॥ इष्टिकोच्छ्रयहृदुच्छ्रितिश्चि
तेः स्युः स्तराश्च दृषदां चितेरपि ॥ उदाहरणं ॥ अष्टादशांगुलं
दैर्घ्यं विस्तारो द्वादशांगुलं ॥ उच्छ्रितिस्त्र्यंगुला यासामिष्टिका
स्ताश्चितौ किल ॥ यद्विस्तृतिः पंचकराष्टहस्तं दैर्घ्यं च यस्यास्त्रिकरो

छिति[illegible]श्च ॥ तस्यां चितौ किं फलमिष्टिकानां संख्या च का ब्रू
हि कोविद त्वं शीघ्रं ॥ न्यासः [illegible] १२ ५ [illegible] ५ इष्टिकादैर्घ्यं १८ वि
स्तार १२ उच्छ्रितिः ३ त्रयाणां घाते जातं अंगुलात्मकं इष्
टिकाघनफलं ६४८ एकस्य फलस्य घनहस्तीकरणार्थं एकस्य हस्त
स्यांगुलघनः १३८२४ अनेन भक्तं इष्टिकाघनफलं षोडशा
धिकशतद्वयेन २१६ भागापहारे अपवर्तेन जातं हस्तात्मकं १/२४
अथ चितिः ५।७।१८ इष्टिकाघनहस्तमानेन हृता चितौ च १२०
इष्टिकासंख्या २४६० स्तरसंख्या २४ एवं पाषाणचयेपि ॥ इति
चितिव्यवहारः ॥ अथ क्रकचव्यवहारे करणसूत्रं ॥ पिंडयो
गदलमग्रमूलयोर्दैर्घ्यसंगुणितमंगुलात्मकं ॥ दारुदारण
पथैः समाहतेषट्स्वरेषु[illegible]भाजिते करात्मकं ॥ उदाहरणं ॥

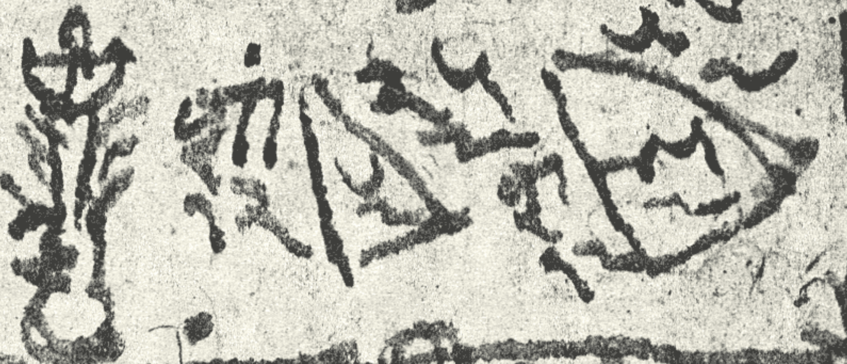
ली०५ मूले नरवांगुलामितो २० धन्त्यपांगुलोग्रे १६ पिंडः २१ तांगुलमि
तं १०० कलपस्य दैर्घ्यं गतद्वारुदारणपर्येषु चतुर्षु किंस्या
त्तोलकं वद सखे गणितं द्रुतं मे ॥ न्यासः १६ मार्गः अपि
उ यागं २८ दलं २० दैर्घ्यं गणितं ८०० मार्गे गुणितं ... तं अंगुला ॥२२॥
त्मकं ७२००६ दंतपट स्वरेषु ५७ धविहृतं कराल कं जातं ११ कर
॥२२॥ ण स्तत्रं ॥ छिच तेनु यदि तिर्यगुच्छ्वासि उविस्तृतिहतैः फलं
तदा ॥ इष्टिका चितिदपाश्चतिरवातकोकचव्यवहृतोरवलु
मो न्यो ॥ कमिका राजनसंज्ञतिपत्यातन्नरुदुत्वेकाठिणत्वेव
शेना ॥ उदाहरणं ॥ यदि स्यातिदैर्घ्यं मितांगुलानि पिंडस्तथा
षाडशाचन्नको छेगाह्ये देपुतिथं उनवसुभचद्वकिं स्यात्फलं
तत्रकरात्मकं मे ॥ न्यासः १६ १६ विस्तृतिः अंगुलानि ३२

स्थूलधान्यराशयः

पिं रः १६ भागाः ८ जातं फलं हस्ताः ८ इति क्रकचव्यवहारः॥
अथ राशिव्यवहारे करणसूत्रं॥ अनणुषु दशमांशोऽणुषु
च [illegible] परिधेः नवम भागः शूकधान्ये पृथग्वेधः॥ न
वति [illegible] परिधि षष्ठ भागे नवेधानि [illegible] घन गणितं कराः स्युर्मा
गधास्ते [illegible] खार्यः [illegible] उदाहरणं॥ समभुवि किल राशिर्य
स्तु स्थूलधान्यः परिधिपरिमितिर्नो हस्तषष्ठिः प्रदीया॥ प्र
वद गणक खार्यः किं मितास्संति तास्मिन् अथ पृथक् अणुधान्ये
शूकधान्ये तेषां [illegible]॥ न्यासः परिधिः ६० वेधः [illegible] लब्धाः खार्यः
६०० अथाणुधान्यराशेस्स एव परिधिः ६० वेधः ६० लब्धाः
खार्यः ६०० अथ शूकधान्य परिधिः ६० वेधः ५० फलं लब्धाः खार्यः २०० [illegible]
करणसूत्रं॥ द्विवेदसत्रिभागैकनिघ्नास्तु परिधेः फलं॥
भित्तौ [illegible] कोणस्थराशेः स्वगुणभाजितं

ली॰ ब॰

उदाहरणं ॥ परिधिर्जिनिलग्नस्य दशशास्त्रिंशकरः किलाभ्यं
न्तःकोणस्थितस्यापि तिथितुल्यकरः सखे ॥ [illegible] [illegible] ब
हिःकोणस्थितस्यापि पंचघ्ननवसंमितः ॥ तेषां क्षेत्राणि [illegible] नेशी
घ्रं वद नहस्तानुष्ठपकं पृथक् ॥ न्यासः अत्र त्र्यस्य परिधि
द्विघ्नः ६० अन्यस्य चतुर्घ्नः ६० तृतीयस्य स त्रिभागो कनिघ्नः ६०
॥३॥ एभ्यः फलं तुल्यमेवा ६०० एतत्स्वगुणेन भक्तं जातं षष्ठपकं ॥३॥
पृथक् फलं ३०० । १५० । ७५० इति राशिव्यवहारः ॥ छायाव्यव
हारे करणसूत्रं ॥ छाययोः कर्णयोरंतरे ये तयोर्वर्गविश्लेष
भक्ता रसाद्रीषवः ॥ ५७६ ते के लब्धेः पदघ्नं तु कर्णांतरं भांत
रेणोनयुक्तं दले स्तः प्रभे ॥ उदाहरणं ॥ नंदचंद्रैर्मितं छाय
योरंतरं कर्णयोश्चांतरं विश्वतुल्यं ययोः ते प्रभे वाच्च के ये ॥
प्राह मान्यं [illegible] वो व्यक्तमव्यक्तयुक्तं हि मन्या खलु ॥ न्ते छा

पांतरं १५क र्णीतरं१७ अनयोर्वर्गांतरं १०५ अने नरसाद्भीब
वः ५७६ अन्त्कोः लब्धं फलं २३ सेकं २४ अस्य पदं २५ एन गुणितं क
र्णांतरं ३५६ एनाद्विधा छा यांतरेण १७ भुक्तं जातं शेषं ६ युक्तं जा
तं ३५ तदर्धं प्रभे नालेष्टी २५ शंकुः १२ स एव कोटिः भुजोप्रछा
या २५ कोटिः १२ भुजः ५ तत्स्योः १६९ यो मूलं १३ पदंमि
तिजा तौ कर्णौ २६।१३ करणसूत्रं यो: क
र्णयोर्वर्गांतरं जातं वर्गांतरा सौः ५३ द्वीपवो
कपश्रुयोः ॥ न तौ मूलनिघ्नाश्रवं सं युतिः सा भुजौ नः प्रभे
व्यंतदर्धं प्रभेस्त ॥ ३ उदाहरणं ॥ बाणद स्वे मिताच्छाय योः सं
युतिः २५ कर्णयोः संयुतिः बाणरामे ३५ द्वयोः ॥ ते प्रभे वक्ति यो
युक्तिमान्वेत्स सौख्यं सपुक्तं हि मन्यो खलं ॥ लब्धं ५ ॥ १६ कर्णौ २० ॥ १५

ममक

ली०व

करणसूत्रं ॥ शंकुप्रदीपतलशंकुतलांतरघ्नः छाया भवेद्वि

नरदीपशिखौच्यभक्त ॥ उदाहरणं ॥ शंकुप्रदीपांतरभू

स्त्रिहस्ता दीपोच्छ्रितिः सार्धकरत्रया चेत् ॥ शंकोस्तदकों

१११४ गुलसंमितस्य तस्य प्रभा स्यात् कियती वदाशु ॥ न्यासः ॥४

लब्धांगुलानि छायांगुलानि १२ करणसूत्रं ॥ छायाध्वते तु

नरदीपतलांतरस्योशंकौ भवेन्नरयुते खलु दीपकौच्यं ॥

उदाहरणं ॥ प्रदीपशंकंतरभूस्त्रिहस्ता छायांगुलैः षोड

शभिः समा चेत् ॥ दीपोच्छ्रितिः स्यात् कियती वदाशु प्रदी

१०४ पशंकंतरसूत्र्यतां मे ॥ न्यासः प्रदीपशंकंतरभूः ३ शंकुः १२

छायांगुलानि १६ लब्धं दीपकौच्यं हस्ताः ११ करणसूत्रं ॥ वि

शंकुदीपोच्छ्रयसंगुणा भा शंकूद्धृता दीपनलांतरं स्यात् ॥

न्यासः ॥ दीपोच्छ्रयः ११ शंकुः अंगुलानि १२ छायांगुलानि ८

८९

लब्धा शंकुप्रदीपांतरहस्ताः ॥ ३७ ॥ करणसूत्रं ॥ छायाग्रयोरंत
रसंगुणा भा छायाप्रमाणांतरहृद्भवेद्भूः ॥ भूशंकुघातः प्रभया
विभक्तः प्रजायते दीपशिखौच्यमेवं ॥ त्रैराशिकेनैव समस्त
मेतद्व्याप्तं स्वभेदैर्हरिणेव विश्वं ॥ अत्रोद्देशकः ॥ शंकोर्भार्क
मितांगुलस्य सुमते दृष्टाकिलाष्टांगुला छायाग्निमभिमुखे कर द्व
यमिते न्यस्तस्य देशे पुनः ॥ तस्यैवार्कमितांगुला यदि तदा शं
कुप्रदीपांतरं दीपौच्यं च कियद्वद व्यवहृतिं छायाभिधां वेत्सि
चेत् ॥ न्यासः ॥ ३८ ॥ शंकु १२ प्रथमवेलायां छाया ८ ॥ अत्र छायाग्र
योरंतरमंगुलात्मकं ५२ छाये ८ । १२ अनयोरंतरं ४ अनेन
५२ गुणिता ४१६ छायाप्रमाणांतरेण ४ भक्ता लब्धं भूमानं १०४
इदं प्रथमछायायाः प्रदीपतलयोरंतरं अंगुलमानमिति सिद्धं ॥ एवं
द्वितीयछायाप्रदीपतलयोरंतरं अंगुलमाने मंगुलानि १५६ ॥ शंकुघा

टी॰ क॰

तः प्रभापाविभक्त इति स्यात् भुजप्रथा प दीपोच्चं सममेव हस्ताः ३

एवमिति॥ यथात्र छायाव्यवहारे त्रैराशिककल्पनया नयनमा॥

तद्यथा॥ प्रथमछायाया द्वितीयछायायां यावत्यधिका तावता छा-

यावयवेन च द्विछायाग्रांतरतुल्या मात्र लभ्यते तदा छायया कि-

मिति॥ एवं द्वितीयकछायाग्रदीपतलांतरप्रमाणं लभ्य- ॥७॥

॥५॥ ते॥ ततो द्वितीयं त्रैराशिकं यदि छायातुल्ये शंकुः कोटिस्तदा

भातुल्ये भुजे किमिति लब्धं दीपोच्चमनुपातोपि तुल्य एव॥

एवं त्रैराशिकोद्यमखिलं द्विव्यादि त्रैराशिककल्पनये-

वास्ति॥ यथा भगवता मनुष्यानेमनः क्लेशापहारिणा नि-

खिलजगज्जननैकबीजेन सकललोकभुवनभवनैगिरिसरि-

द्सुरनगरादिभिः स्वभेदैरिदं जगद्व्याप्तं॥ एवमखिलं गणि-

र्त्पन्नं त्रैराशिकेनैव व्यासं॥ एवमखिलगणितजातं त्रैराशिके
नैव व्याप्तं॥ पद्ये वंतारबहुनिर्बद्धिमुक्तमित्याशंक्याह॥ यत्कि
चिद्गुणभागहारविधिना बीजेऽत्र या गण्यते तत्त्रैराशिकमेव नि
र्मलधियामेवावगम्यं विदां॥ एतद्यद्बहुधास्मदादिजडधीधीवृ ज ४
द्धिबुध्या बुधैस्तद्भेदान्सुगमान्विधाय रचितं प्राज्ञैः प्रकीर्णादि
कं॥ इति श्रीभास्कराचार्यविरचितायां गणितपाट्यां लीलावत्यां
छायाव्यवहारः॥ अथ कुट्टके करणसूत्रं॥ भाज्यो हारः क्षेपकश्चा
पवर्त्यः केनाप्यादौ संभवे कुट्टकार्थं॥ येन छिन्नौ भाज्यहारौ न तेन क्षे
पश्चैतद्दुष्टमुद्दिष्टमेव॥ परस्परं भाजितयोर्ययोर्यः शेषस्तयोः स्या
दपवर्तनं सः॥ तेनापवर्तेन विभाजितौ यौ तौ भाज्यहारौ दृढसंज्ञि
तौ स्तः॥२॥ मिथो भजेत्तौ दृढभाज्यहारौ यावद्विभाज्ये भवतीह रूपं॥
फलान्यधोधस्तदधो निवेश्यः क्षेपस्तथान्ते खमुपांतिमेन॥३॥ स्वो

ली०व

र्ध्वे हतेंत्येन युतेन दंत्यं त्यजेन्मुहुः स्यादिति राशियुग्मं ऊर्ध्वो विभाज्ये
न दृढेन तष्टः फलं गुणः स्यादपरो हरेण ॥१४॥ एवं तदैवात्र यदा स
मास्ताः स्युर्लब्धयश्चेद्विषमास्तदानीं ॥ यथागतौ लब्धिगुणौ विशो

॥१६॥ ध्यौ स्वतक्षणाच्छेषमितौ च तौ स्तः ॥१५॥ इष्टाहतस्वस्वहरेण युक्ते ते

वा भवेतां बहुधा गुणाप्ती ॥१६॥ उदाहरणं ॥ एकविंशतियुतं शतद्वयं य ॥१७॥
द्गुणं गणक पंचषष्टियुक् ॥ पंचवर्जितशतद्वयोद्धृतं शुद्धिमे
ति गुणकं वदाशु तं ॥ न्यासः भाज्यः २२१ हारः १९५ क्षेपः ६५ अत्र प
रस्परं भाजितयोर्भाज्यभाजकयोः शेषं १३ अनेन भाज्यहारक्षे
पा अपवर्तिता जाताः १७।१५ क्षेपः ५ अनयोर्दृढभाज्यहारयोः
परस्परं भक्तयोः लब्धयोऽधोऽधस्तदधः क्षेपस्तदधः खं एते स्थापि
वेश्यमिति न्यस्तानां जाता वल्ली [illegible] उपांतिमेन स्वोर्ध्वे हतेंत्येन युते इत्यादिकर
णेन जातं राशिद्वयं ५०।४५ तौ दृढभाज्यहाराभ्यां १७।१५
तष्टौ १६।१५ जातौ लब्धिगुणौ एतयोः स्वतक्षणात् इष्टगुणं क्षेपस्य

बालकै गुणौ २३।२० अथवाढ्यके नेष्ट न ४०।७५ इत्यादि ॥ कर
णसूत्रं ॥ भवति कुट्टविधेर्युतिभाज्ययोः समपवर्त्तितयोरपि
वा गुणः ॥ भवति यो युतिभाजकयोः पुनः स च भवेदपवर्त्तन
संगुणः ॥ उदाहरणं ॥ शते हृते येन युते नवत्या विवर्जिते वा
विहृते त्रिषष्ट्या ॥ निरग्रकं स्याद्वद मे गुणं तं स्पष्टं पटीयान्यदि
कुट्टकेऽसि ॥ न्यासः भाज्यः १०० हारः ६३ क्षेपः ९० जातौ पूर्ववल्लब्धि
गुणौ ३०।१८ अथवा भाज्यक्षेपौ दशभिरपवर्त्तितौ भाज्यः १० हारः ६३
क्षेपः ९ परस्परभजनाल्लब्धं फलानि क्षेपं च अधोऽधो निवेश्य वल्ली
पूर्ववल्लब्धो गुणः ३ लब्धिर्न ग्राह्या अत्र लब्धयो विषमा जाता
अतो यो गुणः ३ तत्स्वतक्षणादस्मात् ६३ विशोध्य जातो गुणः १८
स एव गुणः भाज्ये क्षेपयुते हरभक्ते लब्धिश्च ३० अथवा

२१।०४

रक्षेपो न वभिरपवर्तितो भा ११० हा ७ क्षे १० अत्र लब्धिक्षेपकानां वल्ली लब्धो गुणः २ हार क्षेपापवर्तनेन गुणितो जातः स एव १८ अथवा भाज्यक्षेपौ पुनः हारक्षेपौ चापवर्तितौ भा ११ हा ५ क्षे १ अत्र पूर्ववत् वल्ली जातो गुणः २ हर क्षेपापवर्तनेन ५ गुणितो जातः स एव १० गुणनभजनांत्योल ब्धिश्च २७ गुणलब्ध्योः इष्टगुणहारयुत्तो इष्टयथवा गुणलब्धी ८ । ११३० भा २२१ हा २३० इत्यादि । कारणसूत्रं । गक्षेपजे तक्षणाच्छुद्धे गुणाप्ती स्तो वियोगजे ॥ अत्र पूर्वोदाहरणे लब्धिगुणौ नवतिक्षेपजातौ लब्धिगुणौ ३०।१८ तौ स्वतक्षणाभ्यां १००।६३ शोधितौ शेषमितौ स्वतक्षतक्षणसाहितौ लातव्यौ ७०।१०८ अथवा ३०।१७।१७५ उदाहरणं ॥ पहुणागणकषट्त्रिंशद्विवर्जिता वर्जितैः पंच दशभिः युक्ता हरेः ॥ स्पष्टं त्रयोदशहृता निरग्रकाः तं गुणं कथय मे पृथक् पृथक् ॥ न्यासः । भा ६० हा १३ क्षे ६ प्राग्वज्जातौ गुणाप्ती २१।६ अत्र लब्ध्योविषमात्वात्तदा वगुणा

योगभथोपवर्तनेन लब्धयः ... क्षेपसंचाधाविवेकेन नष्टोऽकुता ... जसेनत्वोर्हि हृतेरसारिनारारी

॥१८॥

कुणक्षेपजेष्ट गुणमे ॥

॥१९॥

(right margin, vertical:) भाज्योगनाः ... जातौ गुणाप्ती ...

मी स्वनक्षत्रणाभ्यां १३१६० विशोधिते क्षेपजे ११५२९ ते स्वनक्षत्रणाभ्यां ३१
भ्यां २३१६० विशोधिते शेषौ उशावस्थायि धीते क्षेपजे स्तो ९ ए ते स्व नक्षत्रणा
करणसूत्रं ॥ गुणलब्ध्योः समं ग्राह्यं धीमता तक्षणे फलं ॥ हरत
ष्टधनक्षेपे गुणलब्धी तु पूर्ववत् ॥ क्षेपतक्षणलाभाढ्याल्लब्धिः शुद्धौ
तु वर्जिता ॥ उदाहरणं ॥ येन संगुणिताः पंच त्रयोविंशतिसंयुताः ॥
वर्जिता वा त्रिभिर्भक्ता निरग्राः स्युः स को गुणः ॥ न्यासः ॥ भा ५ हा
३ क्षेप २३ अत्र वल्ली | १ ७ ० | पूर्ववज्जातं राशिद्वयं ४८ १३ एतौ स्वहारा
भ्यां ५ । ३ तष्टौ ॥ अधोरा त्रिभिस्तष्टे सम लब्धी शुद्धौ राशी पंचभिस्त
ष्टे मा णे न लब्धं ते परं न ग्राह्ये ॥ गुणलब्ध्योः समं ग्राह्यं धीमता तक्षणे फ
लमिति सत्येव ग्राह्ये ॥ एवं जाते गुणाप्ती ३ । १ क्षेपजे तक्षणाच्छुद्धे इति
शुद्धौ जाते २ । ६ । द्विगुणे नौ स्वहारक्षेपौ यथाधनलब्धिः स्यादिति जा

सेपस्वतक्षण
मव शोषणेनै
मयोला ॥ फ
लं ते नाशाप
का ॥

95

गुणोत्पन्नफल ६।७० क्षिसे जाते तएयगुणासी ७।४ त्रिगुणेनवा ७।१

ते ७।५ एवं सर्वत्र ॥ अथवाहरतष्टेध नक्षेपे ६ इति न्यासः भा ३ य ५ हा ७ जा
क्षेप ५ पूर्ववज्जाते गुणाप्ती २।५ एते स्वतक्षणाभ्यां विशोधिते शुद्धि ज
जाते ७।२॥ क्षेपतक्षणलाभाढ्या लब्धिरिति जाते क्षेपजे २।१ ॥ घो
गुणजे ते ति ॥ ७।१६॥ पुनर्लब्ध्यर्थं द्विगुणस्वहारक्षेपो द्वितेसति
जाते ७।५ एवं सर्वत्र ॥ करसूत्रं ॥ क्षेपाभावोथवापत्र क्षेपः शु
द्धेयरो ध्दतः ॥ ज्ञेयः शून्यं गुणस्तत्र क्षेपो हारहृतः फलं ॥ उदाहरणं ॥
येन पंचगुणिताः खसंयुताः पंचषष्टिसहिताश्चते थवा ॥
स्युस्त्रयोदशहृता निरग्रकास्तं गुणं गणक कीर्तयाशु मे ॥ न्या
सः भा ५ य ५ हा १३ क्षेप ० क्षेपाभावे गुणाप्ती ०।० अथवा ०।५
।२६।१० न्यासः भा ५ हा १३ क्षे ६५ क्षेपः शुध्येद्धरोद्धृतः क्षेपः शु
न्यं गुणस्तत्र क्षेपो हारहृतः फलमिति जाते गुणाप्ती वा १३।२० इष्टा
हि ॥ अथ सर्वत्रकुट्टके गुणलब्ध्योरनेकधा दर्शनार्थं ॥ करणसूत्रं ॥

इष्टाहतस्वस्वहरेणेति॥ अस्य व्याप्तिः पूर्वमेव दर्शिता॥ अथ वा भा
गहारेण तष्टयोः क्षेपभाज्ययोः गुणः प्राग्वत्ततो लब्धिर्भाज्याद्भु
तात्॥ अथ स्थिरकुट्टकः॥ क्षेपे तु रूपे यदि वा विशुद्धौ स्यातां क्र
माद्ये गुणकारलब्धी॥ अभीप्सितक्षेपविशुद्धिनिघ्ने स्वहार
तष्टे भवतस्तयोस्ते॥ अथ सोदाहरणे दृढभाज्यहारयोः रूपक्षे
पयोर्न्यासः भाज्य ८ हा १५ क्षे ५ अथ तत्पञ्चक्षेपगुणा लब्धी ८
ते पञ्चगुणे स्वहारतष्टे च जाते १०।११ एवं सर्वत्र॥ अस्य ग्रहग
णिते उपयोगः॥ अथ तद्वर्षं किंचिदुच्यते॥ कल्प्याथ शुद्धिर्विक
लावशेषं षष्टिश्च भाज्यः कुदिनानि हारः॥ तज्जं फलं स्याद्विकला
गुणस्तु लिप्ताग्रमस्माच्च कलालवाग्रम्॥ एवं तदूर्ध्वं च तथाधिमा
सावमाग्रकाभ्यां दिवसाः रवीन्द्वोः॥ ग्रहस्य विकलाशेषात्॥ अत्र

97

टी॰प॰

हर्गणयोरानयने॥ तद्यथा॥ तत्र प्रष्टिर्भीस्तः कुदिनानि हारः॥ वि
कलावशेषं क्षुप्तिरिति अल्पसाध्येऽगुणाप्ती॥ तत्र लब्धिर्गमिनावि
कलाः स्युः गुणमितं कलावशेषं॥ एवं कलाशेषाल्लब्धिः कलागुणो
भागशेषं॥ तद्भागशेषं क्षुप्तिः॥ कुदिनानि हारस्त्रिंशद्भाज्यः लब्धि
र्भागाः गुणो राशिशेषं॥ क्षुप्तिः फलं राशयः गुणो भागशेषकल्प्यमे ॥१२८॥

॥१२८५॥ गणाभाज्यः कुदिनानि हारः भगणशेषं क्षुप्तिः फलं गत भगणाः गु
णोऽहर्गणस्यात्॥ इति अस्योदाहरणानि प्रश्नाध्याये॥ ग्रहस्य विकलो
वशेषात्कलानयनं तद्यथा॥ अत्रानयनार्थं कल्पितमेतत्॥ कल्पकु
दिनानि १३ इष्टकुदिनानि ५ कल्पग्रहभगणाः १० ग्रहस्तु ०।१०।१७।३५।५५।१५
एवं अत्र भाज्यः ६० हारः १३ क्षेपः ५ एवमत्र यथोक्तकरणेन लब्धिर्गुणो
५५।१२ लब्धिः विकला ५५ गुणः कलाशेषं १२ क्षुप्तिः १२ अत्र कल्प्यपूर्वेण
तलब्धिगुणौ ३६।१८ लब्धिः स्युः २६ कलाः गुणो ८ भागशेषं क्षुप्तिः भाज्यः ३०

[illegible]

हारः १३ क्षेपः ५ यथोक्तकरणेन लब्धिः गुणो १२ लब्धिभागाः ८ गुणो २
राशिश्च क्षेपक कल्प्यस्यादिना भाज्यः १२ हा १३ क्षे ६ यथोक्त्या लब्धि गुणौ
१०।११ लब्धि १० राशयः गुणो ११ भागशेषं पुनरेवं भाज्यः १० हा १३ क्षे
९ क्रियमाणे लब्धिः गुणो लब्धि ७ गु ५ लब्धिर्भगणाः गुणस्त्वह
र्गणः ५ एवं कल्प्याधिमासभाज्यो रविदिनानि हारः अधिमासशे
षं शुद्धिः लब्धिर्गताधिमासाः गुणो गतरविदिवसाः एवं कल्प्याव
मानि भाज्यः चंद्रदिवसा हारः ॥ अवशेषं शुद्धिः फलं गतावमानि ॥
गुणो गतचंद्रदिवसाः ॥ करणसूत्रं ॥ एको हरश्चेद्गुणकौ विभिन्नौ तदा
गुणैक्यं परिकल्प्य भाज्यं ॥ अग्रैक्यमग्रं हृत उक्तवत्स्यात्संश्लिष्ट
संज्ञः स्फुटकुट्टकोसौ ॥ उदाहरणं ॥ कः पंचनिघ्नो विहृतस्त्रिषष्ट्या
सप्तावशेषोथ स एव राशिः ॥ दशाहतः स्याद्विहृतस्त्रिषष्ट्या चतुर्द
शाग्रो वद राशिमेनं ॥ अत्र गुणैक्यं भाज्यः अग्रैक्यं शुद्धिः ॥ न्यासः ॥
भाज्यः १५ हारः ६३ क्षेपः २१ पूर्ववज्जातो गुणः ७ फलं १ गुणो हतलाशतः ॥

लीo वo

शेषोव्यक्तोराशिः ॥१२॥ इतिश्रीलीलावत्यां गणितपाश्यां अंकाध्यायः समाप्तः ॥ ॥ अथांकपाशे निर्दिष्टांकैः संख्यापाकरणसूत्रं ॥ स्थानांतमेकादिचयांकघातः संख्याविभेदानियतैः स्युरंकैः ॥ भक्तोंकमित्यांकसमासनिघ्नः स्थानेषु युक्तो मितिसंमितिः स्यात् ॥ अत्रोद्देशकः ॥ द्विकाष्टकाभ्यां त्रिनवाष्टकैर्वा निरंतरं द्व्यादिनवावसानैः ॥ संख्याविभेदाः कतिसंभवंति तत्संख्यकैक्यानि पृथग्वदाशु ॥१५०॥ न्यासः २।८ अत्र स्थाने २ स्थानांतमेकादिचयांकघातः २ एवं जातौ संख्याभेदौ २ अथ २ एव घातो २ अंकसमासः १० निघ्नो २० अंकमित्या २ नया भक्तः १० स्थानद्वये युक्तो जातं संख्यैक्यं ११० द्वितीयोदाहरणे न्यासः ३।९।८ अत्रैकादिचयांकघातः १।२।३ जातं ६ एतावंतः संख्याभेदाः घातो ६ अंकसमासेन २० निघ्नः १२० अंकमित्या ३ भक्तः ४० स्थानत्रये युक्तो जातं संख्यैक्यं ४४४० तृतीयोदाहरणे न्यासः २।३।४।५।६।७।८।९ एवमत्र संख्याभेदाश्चत्वारिंशत्सहस्राणि शतत्रयं विंशतिश्च ४०३२०

॥१५०॥

शत यं

संख्येयं चतुर्विंशतिनिखर्वाणि त्रिषष्टिः पद्मानि नवार्बुदानि को
ट्यो नवतिर्नवनियुतानि पंचसहस्राणि त्रिषष्टिश्च मानि ॥
२४६३९९९९०५०६३०० ॥ उदाहरणं ॥ पाशांकुशाहिडमरूककपाल
शूलैः खट्वांगशक्तिशरचापयुतैर्भवंति ॥ अन्योन्यहस्तकलितैः क
ति मूर्तिभेदाः शंभोर्हरेरिव गदारिसरोजशंखैः ॥ न्यासः स्थानानि
१० एवमत्र जाता मूर्तिभेदाः ॥ ३६२८८०० हरेश्च २४ विशेषकर
णसूत्रं ॥ यावत्स्थानेषु तुल्यांकास्तद्भेदैस्तु पृथक्कृतैः ॥ प्राग्भेदा वि
हृता भेदास्तत्संख्येक्यं च पूर्ववत् ॥ उदाहरणं ॥ द्विद्व्येकभूपरि
मितैः कति संख्यकाः स्युस्तासामुतिं च गणकाशु मम प्रचक्ष्व ॥ अं
भोधिकुंभिशरभूतशरैस्तथांकैश्चेदंकपाशविधिधकि वि
शारदोसि ॥ न्यासः २२११ अत्र प्राग्भेदाः २४ यावत्स्थानेषु तुल्यांका
द्वयमत्र प्रथमं तावत्स्थानद्वयेतुल्यो अतः प्राग्वत्स्थानद्वयोत्पन्नमे

दो२ पुनरन्यत्रापि स्थानद्वये तुल्यौ ११ तत्राप्येवं भेदौ २ स्थानद्व

यद्युक्ताभ्यां भेदाभ्यां ४ जाता भेदाः २४ भेदाः जाताः संख्या भेदाः ६॥

नयथा॥२२११।२११।२११२।२१२।१२।११२२।२१२।१२२।१२२१ पूर्ववत्संख्येयं कंच

ऽऽऽन्यासः ८५५५ अत्रापि पूर्ववद्भेदाः १२० स्थानत्रयेस्य भे

देनैका जाता भेदाः २०न यथा॥८५५५।८५५।५८५।५८५।५५८५

५५८८५।५८५५८५।५८८।८५५।८८५।५८५८८।८५।८५८५८।५५८८।

५५८८५।५५८८८।५८५५८।५५८।५५८।५५५८।५५८५५।५८५५।५५८५८

५५८५८।५५५८५ संख्येयं कंच॥८ऽऽऽऽ८॥॥ अनिवृत्तौ केतु

ल्येष्वकरणस्य त्रैगस्थानेन नभेकापचितानि मौकयानोल मौकैष्य

मितिप्र भेदाः॥ उदाहरणं॥ स्थानषट्के स्थिते रं के रन्योन्ये रवेन

वर्जिते॥ कति संख्या विभेदास्युर्यदि नोस्ति नि गद्यतां॥ अत्रोत्तिको

नव८ अथ यथावत् स्थानेन नभेकापचितोन्यस्तां॥५।८।८।८।६।८।४

॥१५१॥

एषां घातेजाताः संख्याभेदाः ॥४०७८॥ करणसूत्रं ॥ निरेकसैकैक्यामि
तनिरेकं स्थानांतमेका पचितं विभक्तं ॥ रूपादिभिस्तन्निहतैः समा
स्युः संख्याविभेदा नियतैकयोगे ॥ नवान्वित स्थानकसंख्यकाया
हीनेकयोगेक्षितंतुवेधं ॥ संक्षिप्तमुक्तं पृथुनाभयेन नानोत्तिप
स्माकृणितां णीव स्यगउदाहरणं ॥ पंचस्थानस्थितैरंकैर्यद्वा योगस्त्र
योदश ॥ कति भेदा भवेत्संख्या वद गेत्सानग घतां ॥ अत्रांकैक्यं निरे
कं १२ एतन्निरेकस्थानांतमेका पचितिः ० रूपादिभिश्च भक्तं रव्यसं १२
११।१०।९ एषां घातस्समाजाताः संख्याभेदाः ४९५ अत्र मंदस्त्वयाऽपि
भेतेभेदाः प्रकारांतरेणोत्साद्यंते ॥ येमंकानां योगस्त्रयोदश नवे
नैषांमितरेतरस्थाननिवेशनेन ये जाता भेदास्तेषां प्रत्येकं योगस्त्र
योदशैव भवेत्तत्तथा ॥ ॥ एतेषां कोः ११११ एषां आगज्जाताः सं

ली०व

स्या भेदाः ५ तेषु यथा॥ ११११५ ११११५ १११५ १११५ १११५ १११२ एषांत्र
सेकं योगस्त्र्योदशभेव संख्या। एवमन्ये अंकाः १११२८ एषामेते भेदाः २०
तथान्ये अंकाः १११३८ एषां भेदाः २० तथान्ये १११४६ एषां भेदाः २०
॥५२॥ अन्ये १११५५ एषां भेदाः १० तथान्ये अंकाः ११२२८ एषां भेदाः ३० अ-
न्ये ११२३६ एषां भेदाः ६० अन्ये ११२४५ एषां भेदाः ६० अन्ये ११३३४ एषां ॥५२॥
भेदाः ३० अन्ये ११३४३ एषां भेदाः ३० अन्ये १२३४५ एषां भेदाः ६० अन्ये
२२२२५ एषां भेदाः ५ अन्ये १२२२६ एषां भेदाः २० अन्ये २२३३१ एषां भेदाः ५
अन्ये २२२२१ एषां भेदाः ३० अन्ये १२२३५ एषां भेदाः ६० अन्ये ३३३२२ एषां
भेदाः १० अन्ये २२२३४ एषां भेदाः २० एषां सर्वेषां भेदानां मेलनं जाताः
शाकुनाधिन समाः एवं सर्वे भेदाः १५५५ न गुणो न हरो न हरणं पुनः
ए है स्या पृष्टा नां॥ गर्वित गणक बहूनां स्यात्पातो वश्यमंकपाशे
स्मिन्॥ ये षां नुल्ला तिगुणक गौविन्दषितां गीः खल्वाखिल व्यवहृतिः
खलु कंठस्था॥ लीलावती हसरलोक्तिमुदा हरंती तेषां सदेव सुखसं-

104

...स्यात्तरे ॥ जीवाशरैक्यदलहतशरस्य वर्गाद् ... हतं नवभिः ॥ विस्तरेदवाम ... भजापतेकाहु

पडुपेतित्र्यस्तिं ॥ इति श्रीमत् सकलगणकचक्रचूडामणि महोपाध्याय महेश्वरसुत भास्कराचार्य विरचितायां गणितपाट्यां लीलावत्यां अंकपाशः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥ ॐ नमोऽनः पारधि रतर्क विज्ञा गवर्गी वेद्याह तोजलधिने ... ह तोत रे स्यात् ॥ तत्से रमानमाखिलं व्यवहारयोग्य पिंडे विभक्तमखिलं भवतीह बोस्यात् ॥ स्वजाती परस्थितं मानं तन्निमितिं स्यात्प्रयेहुधः ॥ तात्मिते ... मितिर्जोज्यास्फ क स्याद्न्यगोलजं ॥ करणसूत्र ॥ पावूप्रमाणाः स्त्रियराकह स्तो कराम कं क्षेत्रफलं विचिंत्य ॥ चतुर्भुजं तत्र ... पान्मतास्ता ... तुर्भुजे ... तो भजेतत् ॥ चतुर्भुजे ... गणितांश्रु कोत्सफलं भजे तेन वरं नास्य ॥ वेदोध्वताहत ... वाग नाहहुव्रा ल वाहोस्तु करामवंति ॥ उदाहरणं ॥ राजा विनोदेन हितं नौ कीनांच्च थविस्त ण्वसरहस्तापुमान्कः ॥ ताभ्यापितं तेन सुपदृढू लेसइजे संमंताहस्य

कस्य फलं ॥

८१० ४०

तमानिरेवं॥१॥ अष्टगुणैस्तो नवरांगनाम्न्यास्त्वायामहस्तैर्मि
तुमिच्छिं हस्तैः॥ वित्स्तारतैः स्त्राः सकलास्त्रिपञ्चतान्यैशुका
नील वदाशु विद्वान्॥२॥ न्यासः हस्तै ८ अंगनाः ३ कल्पितं हस्तैर्न फ
लं ५७६ अत्र चतुर्भुजेस्त्रिपः २८८ आभिर्भक्तं हस्तैर्न फलं २ अ
॥५३॥ स्यकोस्य फलं २८ अनेन गुणिताः लब्धेन रहिता वरांगनाजाताः
४०३२ वेदोध्नाहस्तोंगनाभि हताः लब्धं वस्त्रस्य भुजकराः ॥५४॥
३३६ तत्र नार्यः १००८ वस्त्रस्य फलं ११२८९६ तत्र सेकं फल विभाग
कराः २८॥ दाडिंबस्य सपक्वस्य रेखायास्त्रिगुणीकृता॥ दलिता
वर्गिता चैव नंद ९ भाजीफलमुच्यते ॥१॥ धान्यप्रमाणमाह॥ कुंभपुरा
णो॥ पुराणवाष्टिभिर्वीजैस्तद्वयं कोशउच्यते॥ कोशद्वयं तु लिंग
स्यात्रसतिद्वयमच्यते॥ अंजलिस्तु द्वयं राजन् रस्त द्वयं प्रस्थ
स्यते॥ मानद्वयेन संज्ञेतस्तद्वयं कुडपस्यते॥ कुडुद्वयं तु प्रस्थं

स्याद्रोणस्तेषां चतुष्टयं ॥ द्रोणानां विंशतिः खारी धान्यमानमितीरितं ॥ द्रोणद्वयं तु भारः स्यात्तत्तु पल्लास्त्रिशतं (?) फलसंख्यया ॥ ॥श्री॥

रत्नगर्भ (?) के १७७४ अंगिरो नाम संवत्सरे श्रावण वद्य ५ गुरौवासरे समाप्ति ॥ देवोपनामक महिपती ज्योतिषी लिखितं स्वार्थं परमार्थं ॥

८१०॥ श्रीः

॥१५४

॥ इति लीलावति प्रोच्यतां

ग्रंथमहिपनीदेवयोचाब्जसेत ॥ ॥१५४

चतुर्शतानि २५६   २५६   २५६   २५६

१९२
६४
८०
१७४
१००
२४४
१२५
३६८

१५४॥

[OrderDescription]
,CREATED=25.09.20 11:45
,TRANSFERRED=2020/09/25 at 12:00:42
,PAGES=108
,TYPE=STD
,NAME=S0003723
,Book Name=M-1654-LILAWATI
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF

FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF

FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,